

LOVRO KUNČEVIĆ
Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku
E-mail: lovro.kuncevic@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
UDK: 94(497.584Dubrovnik)"1358/1808"
94(210.7Lastovo)"16"
323.27(210.7Lastovo)(091)
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/y14okf57g9>
Primljeno: 19. 1. 2023.
Prihvaćeno: 15. 3. 2023.

ZAVJERA IVANA LUKE ANTICE PROTIV DUBROVAČKE REPUBLIKE 1635. GODINE

LOVRO KUNČEVIĆ

Sažetak: Članak analizira pismo Lastovca Ivana Luke Antice, pronađeno u Državnom arhivu u Veneciji, a upućeno mletačkom ambasadoru u Rimu u proljeće 1635. Antica Mlečanima nudi pomoć pri osvajanju Lastova, Mljeta i Pelješca, tvrdeći da Venecija ima pravo na spomenute teritorije jer Dubrovnik ne poštuje obveze preuzete nakon lastovske bune 1606. U pismu se opisuju navodna kršenja lastovskih privilegija i razna zlostavljanja otočana, izlaže plan osvajanja dubrovačkih teritorija i skicira budući status Lastova pod mletačkom vlasti. Antičine kritičke tvrdnje nude dragocjen uvid u političku mikrohistoriju Dubrovačke Republike, prvenstveno brojne tenzije između Lastovaca i središnje vlasti u prvim desetljećima 17. stoljeća. Na kraju članka objavljena je transkripcija Antičina pisma i izvadci iz drugih mletačkih dokumenata vezanih uz njegov zavjerenički pokušaj.

Ključne riječi: Lastovo, Dubrovačka Republika, novi vijek, politička povijest, urota, lastovska buna

Keywords: Lastovo, Ragusan Republic, Early modern period, political history, conspiracy, Lastovo rebellion

Uvod: zaboravljena zavjera

Ivan Luka Antica (1611.-1668.) stoljećima je samo fusnota u književnoj povijesti Republike. Iz nekoliko rečenica starih dubrovačkih biografa znamo da je pisao "ilirske" pjesme i drame, a suvremena književna historiografija spekulira da je možda autor komedije *Jerko Škripalo* i još nekih bufonarija. Iz arhivskih podataka znamo konture priče o uspješnoj integraciji tog lastovskog doseljenika u barokni Dubrovnik, odnosno

Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost u okviru projekta IP-2018-01-5527. Izražavam duboku zahvalnost kolegama i prijateljima Francesci Maria Gabrielli, Zrinki Pešorda Vardić, Relji Seferoviću i Milovanu Tatarinu na nesebičnoj pomoći pri radu na ovom tekstu.

o njegovom društvenom usponu koji je kulminirao članstvom u antuninskoj bratovštini i položajem tajnika Republike.¹

U mletačkom arhivu nalazi se dokument koji spomenutim kulturno-biografskim crticama daje bitno drugačiji ton i smisao. Naime, jedino djelo koje se pouzdano može pripisati tom "ilirskom" pjesniku je opsežno urotničko pismo. Tih nekoliko folija, stoljećima skrivenih među izvještajima mletačkog ambasadora iz Rima, čine Anticu daleko složenijom figurom no što se dosad mislilo. Jednostavno rečeno, taj pučanin uzorne biografije i najviši neplemički službenik Republike u mladosti je počinio veleizdaju. Posve u skladu s tradicijom svoje obitelji, 1635. pokušao je nagovoriti Veneciju da uz njegovu pomoć osvoji polovicu Republike, a u najboljem (ili najgorem) slučaju i sam Dubrovnik. Sve u svemu, dobili smo još jednog pjesnika-urotnika.²

Iako se Antica vjerojatno nadao da će biti zapamćen po drugačijoj vrsti tekstova, njegovo je urotničko pismo izrazito dragocjen dokument koji zaslužuje pomnu analizu. Radi se o najopsežnijem poznatom planu zavjere protiv Dubrovačke Republike - uz, naravno, onaj Držićev. Ono što taj dokument čini još zanimljivijim jest da je pisan iz perspektive jednog obrazovanog Lastovca, i to u razdoblju ozbiljnih napetosti između otočke zajednice i središnje vlasti u Dubrovniku. Kad se Antičine inteligentne, upućene i kritičke tvrdnje kontekstualiziraju uz pomoć bogate arhivske građe, otvara se fascinantno poglavlje političke mikrohistorije. Točnije rečeno, otvara se novi pogled na odnos Lastova i Dubrovnika u vjerojatno najturbulentnijem razdoblju njihove povijesti.

Protagonist: Ivan Luka Antica (1611.-1668.)

Ivan Luka pripadao je poznatijem - a iz dubrovačke perspektive i zloglasnijem - lastovskoj obitelji. Pripadnici ugledne vijećničke obitelji Antica igrali su ključnu ulogu u objema lastovskim bunama tijekom 17. stoljeća. Pasko Antica, vođa prve lastovske bune (1602.-1606.), bio je stric oca Ivana Luke, a protagonisti druge bune 1652. bili su njegovi nećaci i bliski rođaci.³ Unatoč pobunjeničkoj prošlosti, zbog amnestije nakon ponovne uspostave dubrovačke vlasti 1606., obitelj Antica zadržala je posjede, a djelomično i društveni status.

¹ Za opsežan popis literature o Ivanu Luki Antici vidjeti: Miljenko Foretić, "ANTICA, Ivan Luka (Džanluka)", u: *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=706>, pristupljeno 31. 1. 2022. Ovdje treba dodati recentnije publikacije: Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Lastovo: Matica hrvatska Lastovo, 2001., 558–559; Antun Jurica i Nenad Vekarić, *Lastovski rodovi*, Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2006., 242. Za recentnije književnopovijesne osvrtte vidjeti: Antonia Blasina, *Hrvatska komedija 17. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska, 2003., 12; Zlata Šundalić i Ivana Pepić, *O smješnicama & smješnice*, Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, 2011., *passim*, osobito 140–144.

² Pismo Ivana Luke Antice nalazi se na sljedećoj signaturi: Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), *Senato, Dispacci, Dispacci degli ambasciatori e residenti, Roma*, filza 111: no. 487 fin 489 prima, f. 163r–172r.

³ A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 233–234, 240; Marin Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 3 (1954.), 268.

To je vidljivo iz oporuke kojom Antun Antica (oko 1565.–1635.), otac Ivana Luke, ostavlja svom sinu ozbiljan imutak. Točnije rečeno, u tom dokumentu, datiranom 1635., ostavlja mu kuću u Dubrovniku "koja je najljepša i najveća od sve moje tri kuće", dvije kuće na Lastovu, kamenu kućicu u Lučici, desetak vinograda, niz maslinika, zemljišta, vrtova i šuma na otoku. Doduše, sve je to Ivanu Luki ostavljeno na doživotno plodouživanje uz ključan uvjet - "ako postane svećenik, kao što mi je obećao".⁴ Drugim riječima, čini se da je za Anticu njegov otac predvidio tipičnu karijeru sinova uglednih lastovskih obitelji: da se zaređi i da uz obiteljska dobra uživa i plodove bogatih beneficija vezanih uz crkve na otoku. Iako je bio klerik, Ivan Luka nikad nije postao svećenik pa nije jasno koliko je od očeva imutka doista i uživao.⁵ Ipak, sačuvani dokumenti iz 70-ih i 80-ih godina 17. stoljeća otkrivaju da je dubrovački ogranak Antica, koji je osnovao Ivan Luka, bio relativno imućan. Naime, u razdoblju nakon potresa, dubrovački Antice posjedovali su kuću na Pilama te nekretnine i zemljišta na Kalamoti i Lastovu.⁶

Nema sumnje, s obzirom na imutak i status svoje obitelji, Ivan Luka imao je vrlo solidnu startnu poziciju. Jednako tako, čini se da je imao i ozbiljne ambicije: studirao je kanonsko i civilno pravo u Rimu, a diploma o doktoratu izdana mu je u ljeto 1635. godine.⁷ U njegovoj biografiji, S. M. Cerva spominje da je Antica, nakon završetka studija, u Veneciji upoznao vlaškog vojvodu koji ga je, oduševljen njegovom erudicijom i uljudnošću, poveo sa sobom u Vlašku i učinio svojim tajnikom na nekoliko godina.⁸

⁴ Oporuka Antuna Antice, datirana 30. 6. 1635., sačuvana je na dva mjesta: Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Testamenti di Lagosta*, ser. 91.3, sv. 7, f. 9–13v; DAD, *Testamenta Notariae*, ser. 10, sv. 61, f. 127v–129r. Osim dobara namijenjenih Ivanu Luki, univerzalni nasljednik svega ostaloga bio je njegov brat Marin, a njemu je nakon smrti Ivana Luke trebalo pripasti i sve što je izuzeto. Također, treba napomenuti da je podjela dobara trebala stupiti na snagu tek nakon smrti Marije, supruge Antuna Antice.

⁵ Sudeći po testamentu, u slučaju da Ivan Luka ne postane svećenik, pripali bi mu samo određeni vinogradi na Lastovu i to za doživotno uzdržavanje, a potom bi ih naslijedio njegov brat Marin ili njegovi potomci (*Testamenta Notariae*, sv. 61, f. 128v–129r).

⁶ To je vidljivo iz podjele obiteljskih dobara između sinova Ivana Luke 1677. godine, kao i oporuke njegove supruge Kate Alegretti iz 1688. (DAD, *Diversa de Foris*, ser. 34, sv. 134, f. 64v–65v; *Testamenta Notariae*, sv. 71, f. 128v–129v). Treba, doduše, napomenuti da je kuća na Pilama bila nasljedstvo supruge Ivana Luke (*ibidem*, f. 129r).

⁷ Doktorat Ivana Luke iz obaju prava registriran je u: *Diversa de Foris*, sv. 80, f. 162r–165v, datirano s 13. 11. 1651., a sama diploma izdana je 9. 8. 1635.

⁸ Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, sv. 2 i 3, ur. Stjepan Krsčić, Zagreb: JAZU, 1977., 292. Nije jasno odakle Cervi taj podatak. Iz njegova teksta jasno je da bi navodni Antičin boravak u Vlaškoj padao u razdoblje nakon doktorata 1635., a prije povratka *post aliquot annos* u Republiku. Konzultirao sam se s kolegom Raduom Paunom, specijalistom za političku povijest podunavskih kneževina u tom razdoblju, kojem Antica nije poznat, a jednako tako mu nije poznato da je neki od vlaških knezova uopće bio u Veneciji u tom razdoblju. Treba također spomenuti da Cerva govori o vlaškom, dok neki kasniji autori, vjerojatno greškom, spominju da se radilo o moldavskom knezu (u prilog tezi da se radi o zabuni govori i činjenica da Foretić u jednoj biografiji Antice spominje vlaškog, a u drugoj moldavskog kneza: M. Foretić, "ANTICA, Ivan Luka (Džanluka)", <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=706>, pristupljeno 31. 1. 2022.; Miljenko Foretić, "ANTICA, IVAN LUKA (DŽANLUKA)", u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb: Školska knjiga, 2000., 17; a slijedeći ga i: A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 242).

No, ta se priča ne čini previše vjerojatnom jer se Ivan Luka u lastovskim i dubrovačkim dokumentima javlja već od kasne 1635.⁹ Uskoro je kleričku karijeru zamijenio laičkom, dobivši sve potrebne dispense od pape 1637. godine.¹⁰ Preselio se u Dubrovnik i početkom 1640. oženio Katom iz ugledne antuninske obitelji Alegretti, s kojom je imao sedmero djece.¹¹ Zaposlio se u kancelariji Republike, ali je to zaposlenje izgubio 1650. kada je Senat - iz zanimljivih razloga o kojima uskoro - odbio pred Veliko vijeće prosljediti prijedlog da mu se služba produlji na idućih godinu dana. Nakon gubitka državne službe Ivan Luka živio je od prihoda zemlje, trgovine i advokatskih poslova.¹² U državnu službu vratio se tek u izvanrednim okolnostima nakon Velike trešnje kada je, možda zbog nedostatka kadrova, izabran na ključnu funkciju tajnika Republike, najviši položaj do kojeg se jedan pučanin mogao uzdići.¹³

U postpotresnom razdoblju Ivan Luka doživio je i najveće društveno priznanje jer je 15. siječnja 1668., neposredno prije smrti, primljen u elitnu pučansku bratovštinu antunina.¹⁴ O njegovom društvenom uspjehu svjedoči i činjenica da su Antičini sinovi i kćeri sklopili brakove s uglednim, uglavnom antuninskim obiteljima poput Zuzzorija, Martinija i Volantija.¹⁵ Visok društveni status zadržali su i njegovi potomci: dubrovački ogranak Antica bio je jedna od najvažnijih obitelji iz kojih su potjecali tajnici Republike

⁹ Najraniji spomen koji sam pronašao je prosinac 1635., kad se Ivan Luka spominje na Lastovu (DAD, *Diversa de Lagosta* (dalje: DL), ser. 91.1, sv. 18, f. 110r, 14. 12. 1635.). U svakom slučaju, jasno je da se Antica relativno skoro nakon dobivanja doktorske titule u Rimu (kolovoz 1635.) vratio u Republiku. Za sličnu tezu, bez pozivanja na dokumente, vidjeti: M. Foretić, "ANTICA, Ivan Luka (Džanluka)".

¹⁰ Miroslav Pantić, "ANTICA, Džanluka", u: *Leksikon pisaca Jugoslavije, I*, Beograd: Matica srpska, 1972., 81.

¹¹ DAD, HR-DADU 276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*, O 27, kutija 49, Katićeva genealogija antunina, f. 26r; Arhiv HAZU, Rkp. III d 164, f. 39r.

¹² Miroslav Pantić, "Nekoliko beležaka uz staru dubrovačku komediju "Jerko Škripalo", *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* 4–5 (1956.), 399; M. Foretić, "ANTICA, Ivan Luka (Džanluka)".

¹³ HR-DADU 276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*, O 27, kutija 49, Katićeva genealogija Antunina, f. 26r; Rkp. III d 164, f. 39r. Za službu tajnika Republike vidjeti: Stjepan Čosić, "Prinos poznavanju tajništva i arhiva Dubrovačke Republike", *Arhivski vjesnik* 37 (1994.), 126–133, a za tezu da je ugled tajnika posebno porastao nakon Velike trešnje, upravo kada je na to mjesto izabran Ivan Luka Antica, 130. O visokim činovnicima Republike, prvenstveno kancelarima, vidjeti također u: Nella Lonza, *Pod plaštem pravde: Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997., 79–84; za napomenu da je Ivan Luka Antica bio posljednji tajnik sa završenim studijem prava, dok kasniji visoki činovnici nisu imali formalno pravno obrazovanje, vidjeti: *ibidem*: 81, bilješka 442.

¹⁴ HR-DADU 276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*, O 27, kutija 49, Katićeva genealogija Antunina, f. 26r; Rkp. III d 164, f. 39r; DAD, *Matriculae*, ser. 22.1, sv. 21, Matrikula bratovštine sv. Antuna, f. 81v. Analogno vlasteli, i antuninska bratovština – *de facto* zatvorena od 1603. godine – nakon potresa agregirala je manji broj novih članova. Ivan Luka i njegovi sinovi primljeni su zajedno s još deset pojedinaca u punopravno članstvo, i to jednoglasnom odlukom, kao i svi ostali. Za širi kontekst ove antuninske agregacije, vidjeti: Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i Hrvatski institut za povijest, 2012., 70.

¹⁵ Za ženidbene veze triju kćeri i dvaju sinova Ivana Luke, vidi: HR-DADU 276, *Osobni fond dr. Ernest Katić*, O 27, kutija 49, Katićeva genealogija Antunina, f., 26r–v; Rkp. III d 164, f. 39r–40r.

tijekom 17. i 18. stoljeća.¹⁶ Sve u svemu, sagledana u grubim crtama, biografija Ivana Luke Antice izgleda kao sjajan primjer društvenog uspjeha jednog lastovskog doseljenika u baroknom Dubrovniku.

No u toj blistavoj biografiji postoje pukotine. Prva je vezana uz okolnosti u kojima je Antica izgubio posao u kancelariji Republike. Kao što je spomenuto, Senat je u čak dva navrata ujesen 1650. odbio pred Veliko vijeće prosljediti prijedlog da mu se služba produlji na još godinu dana.¹⁷ Kao i obično, lakonski zapisnici Senata ne objašnjavaju razloge zašto je Antica zapravo dobio otkaz. Zanimljivo objašnjenje ponudio je Miroslav Pantić, povezaši ovaj gubitak državne službe uz moguće Antičino autorstvo komedije *Jerko Škripalo*. Ta anonimna komedija, u kojoj se oštro, a često i vulgarno, ismijava jedan dubrovački senator, najvjerojatnije je nastala sredinom 17. stoljeća.¹⁸ Pantić iznosi zanimljivu tezu da je možda baš ta britka komedija bila razlog zašto je Senat Antici odbio produljiti državnu službu. Naravno, druga je mogućnost da je Antica komediju pisao *nakon* što je izgubio posao, kao odgovor na animozitet nekog utjecajnog senatora. U svakom slučaju, čini se da je 1650. Antica izgubio povjerenje dubrovačke elite te idućih otprilike 18 godina proveo kao privatna osoba.¹⁹

Druga pukotina u naizgled uzornoj Antičinoj biografiji daleko je ozbiljnija. U proljeće 1635. godine, prije završetka studija u Rimu, Antica je mletačkom ambasadoru pri Svetoj Stolici, Alviseu Contariniju, predao dugo pismo. Taj se tekst, barem iz dubrovačke perspektive, bez oklijevanja može nazvati veleizdajom. U njemu Antica nudi prilično iznenađujuće viđenje lastovske bune i opisuje kršenja otočke autonomije u posljednjih tridesetak godina. Nakon toga svesrdno nudi pomoć pri mletačkom osvajanju Pelješca, Mljeta i Lastova, usput suflirajući da bi se moglo osvojiti i sam Dubrovnik. Konačno, u tom

¹⁶ S. Ćosić, "Prinos poznavanju tajništva i arhiva Dubrovačke Republike", 129. Za biografije Antičinih potomaka vidjeti također: A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 242.

¹⁷ DAD, *Acta consilii Rogatorum*, ser. 3 (dalje: ACR), sv. 102, f. 158v, 22. 10. 1650. Taj dan senatori su rutinski glasali da se pred Veliko vijeće iznesu prijedlozi o produljenju službe raznim salarijatima – poput liječnika, čuvara luke ili službenika kancelarije – na još godinu dana uz uobičajenu plaću. Svi ostali prijedlozi vezani uz kancelarijske službenike prošli su s jasnom većinom, no u Antičinu slučaju prihvaćen je protuprijedlog, a to je da se produljenje njegove službe ne podnese Velikom vijeću (i to sa značajnom većinom od 23 glasa protiv i 12 za). Prijedlog da se Antici ipak produlji služba – iako s plaćom umanjenom za jedan dukat – ponovno je stavljen na glasanje u Senatu 5. 11. iste godine, ali je iznova odbačen s 20 glasova protiv i 18 za (*ibidem*: f. 174v).

¹⁸ S dozom opreza može se dodatno pretpostaviti da je nastala prije 1651., kad je Senat izglasao oštru odredbu o kaznama za one koji se usude "javno ili privatno, s bilo kakvim razlogom ili motivom" govoriti protiv vlade i njezinih službenika. Budući da komedija *Jerko Škripalo* čini upravo to, vjerojatno je nastala prije te godine. Još jedan razlog zašto Pantić sugerira da je komedija nastala prije 1651. jest to što se u njoj spominje igra s kartama zvana "bašeta" koju je te godine Senat zabranio (M. Pantić, "Nekoliko beležaka uz staru dubrovačku komediju 'Jerko Škripalo'", 397–398). Za slično datiranje komedije, uz navođenje i druge mogućnosti da je nastala prije 1656. godine, vidjeti: A. Blasina, *Hrvatska komedija 17. stoljeća*, 10–11.

¹⁹ M. Pantić, "Nekoliko beležaka uz staru dubrovačku komediju 'Jerko Škripalo'", 399.

opsežnom dokumentu Antica skicira novi položaj koji bi Lastovo imalo pod mletačkom vlašću, ali također traži ozbiljnu nagradu za svoje sudjelovanje.

Analiza urotničkog pisma

O pobjedi nad Dubrovčanima i "odredbama" iz 1606.: Antičino predstavljanje lastovske bune

Na samom početku pisma Antica se osvrće na događaj koji će definirati čitavo lastovsko 17. stoljeće - dramatičnu pobunu 1602.-1606. No, čini to na način koji bi zacijelo šokirao njegove suvremenike Dubrovčane, a iznenađuje i modernog povjesničara. Po Antičinu mišljenju, negdje početkom 17. stoljeća²⁰ dubrovačke vlasti odlučile su uništiti autonomiju Lastova koje je do tada pod njihovom zaštitom živjelo "slobodno i sretno". Odbijajući to prihvatiti, Pasko Antica, njegov brat Lukša i još neki članovi obitelji Antica - brojni zavjerenici iz drugih obitelji uopće se ne spominju - obratili su se za pomoć Veneciji. Vidjevši da je sloboda otoka zaista ugrožena, mletački Senat pružio je svu pomoć koju su Antice tražili. Dao im je vojnike, novac i oružje pa su Dubrovčani otjerani s Lastova. Drugim riječima, po Antičinu mišljenju, Lastovci nisu doveli Veneciju pred gotov čin osvojevši kaštel i izvjesivši zastavu Sv. Marka - što zapravo jest bio slučaj, čak dva puta, 1602. i 1603. - nego je preosvajanje otoka učinjeno uz odobrenje Venecije i, štoviše, direktnu vojnu pomoć. Žestoku i dugotrajnu diplomatsku borbu koja je uslijedila između Venecije i Dubrovnika Antica svodi na lakonsku rečenicu da su se Dubrovčani obratili sultanu i papi za pomoć. Papa se navodno samo ponudio za posredovanje, dok je sultan odgovorio da im nikako ne može pomoći - iako je, u stvarnosti, upravo osmanski pritisak bio ključan za vraćanje otoka pod dubrovačku vlast.²¹

Ipak, najneobičniji dio Antičine priče je način na koji predstavlja ishod pobune. Otok je navodno vraćen Dubrovniku, ali "s nekim odredbama (*capitoli*), među kojima su, kako su mi pričali moji stari (*miei maggiori*), sljedeće dvije": prvo, da se Dubrovčani ni na koji način ne smiju osvećivati Pasku Antici, njegovoj obitelji i sljedbenicima;²² i drugo, da Dubrovčani moraju poštovati autonomiju i stare povlastice otoka. Potom slijedi najezgotičniji dio, u kojem Antica tvrdi da su se Dubrovčani obvezali da će

²⁰ Antica piše: *Nel tempo che sedeva nella sedia di Pietro Clemente l'ottavo e governava l'inclito stato Veneto il serenissimo Donato principe di gloriosa memoria*. Ta datacija zapravo je netočna: naime, papa Klement VIII. vladao je od 2. veljače 1592. do 3. ožujka 1605., a Leonardo Donà (Donato) bio je dužd između 10. siječnja 1606. i 16. srpnja 1612. Drugim riječima, njihove vladavine uopće se ne preklapaju.

²¹ Za ključnu ulogu Porte pri vraćanju Lastova pod dubrovačku vlast vidi: Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*. Beograd: Prosveta, 1983., 33–34, 36–38; Antun Vučetić, "Dubrovčani na obrani svog teritorija i slobodne plovidbe prema Mlečanima početkom XVII. vijeka", u: Antun Vučetić, *Studije iz dubrovačke prošlosti: izabrani tekstovi*, ur. Lovro Kunčević i Ivan Viđen, Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2021., 38–41.

²² Ovo je vjerojatno nejasno sjećanje na opću amnestiju za pobunjenike na koju je Dubrovnik morao pristati prije no što je Venecija vratila Lastovo. Naravno, iznenađuje implikacija te tvrdnje, a to je da je Pasko Antica bio živ na kraju bune, iako je dobro poznato da umire već u srpnju 1604. O tome će biti više riječi poslije u ovom tekstu.

Veneciji predati Pelješac sa Stonom, Mljet i Lastovo, ako ne budu poštovali te uvjete. Takav sporazum navodno je zaključen između "Kapetana Mora" (vjerojatno Kapetan Zaljeva) i 12 dubrovačkih senatora. Antica tu fantastičnu priču potkrepljuje tvrdnjom da je mletački Senat može provjeriti "u venecijanskom arhivu kamo su prenesene te odredbe (*capitoli*) sa svim zakonima i povlasticama Lastova".²³

Naravno, to je jako daleko od onoga što se zaista dogodilo. Čitava poanta žestoke diplomatske borbe Dubrovnika i Venecije oko Lastova bilo je dubrovačko inzistiranje da se otok vrati *bez ikakvih uvjeta* (osim generalne amnestije na koju je dubrovačka vlast morala pristati). Jednako tako, u svim uputama dubrovačkim predstavnicima inzistira se da primopredaju treba obaviti *bez pisane isprave* poput one za koju Antica tvrdi da postoji. I doista, 16. 6. 1606. otok je vraćen - ne dvanaestorici, nego trojici dubrovačkih senatora - bez ikakvih uvjeta i bez da je o tome izdan ikakav dokument.²⁴

Drugim riječima, očito je da Antica tendenciozno predstavlja ključne događaje s početka stoljeća. Teško je reći iskrivljuje li ih svjesno ili je nakon tridesetak godina u kolektivnoj memoriji, kod onih *miei maggiori* na koje se poziva, ta traumatična epizoda izgubila mnoge od neugodnih konotacija. U svakom slučaju, buna je predstavljena kao uspjeh Lastovaca - ili, još točnije, obitelji Antica - koji su uz mletačku pomoć obranili svoju drevnu slobodu. Neuvjerljivi dodatak da su se, u slučaju kršenja sporazuma, Dubrovčani pisanim sporazumom obvezali predati Pelješac, Mljet i Lastovo, očito je trebao služiti da legitimira mletačka osvajanja koja Antica predlaže. To eksplicitno i kaže poslije u pismu, uvjeravajući ambasadora Contarinija da Venecija ima "nepobitne razloge da za sebe uzme ono što su joj vlastitom odlukom Dubrovčani predali, pa se stoga nitko od vladara neće pomaknuti da im pomogne".²⁵

Lastovo nakon bune: osvećivanja obitelji Antica i kršenje otočkih povlastica

Antica velik dio svog pisma posvećuje opisu kršenja lastovske autonomije i zlostavljanja svoje obitelji nakon 1606. godine, upravo zato da bi uvjerio Veneciju u "nepobitnost" razloga da podrži prevrat. Prvo što tvrdi prilično je zbunjujuće: da su Dubrovčani uskoro nakon završetka bune dali otrovati Paska Anticu "kao što je dobro poznato čitavoj Veneciji, jer se dogodilo u tom slavnom gradu". Iznenađuje da Ivan Luka, čini se, ne zna da je Pasko Antica umro još u srpnju 1604. godine - dakle, prije samoga kraja bune - već smatra da je otrovan tek nakon povratka otoka pod dubrovačku vlast. To potvrđuje i

²³ ...nell'archivio veneto dove sono trasferiti i capitoli con tutte le leggi e privilegij di Lagosta.

²⁴ R. Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*, 39–42; Za neke ključne dokumente u kojima se spominje bezuvjetna predaja otoka i direktno zabranjuje dubrovačkim predstavnicima da bude izdana ikakva isprava o tome vidi: *Dubrovačka akta i povelje*, 3/1, ur. Jovan Radonić, Beograd: SKA, 1939., 139, 152–154, 157–158.

²⁵ *Finalmente il Serenissimo Senato Veneto haverebbe chiare ragioni per se pigliando cio che per propria sentenza i Ragusei li hanno attribuito, onde nessuno de principi si moverebbe in loro aiuto; tanto più che hora tutti à gara studiano d'essere amici della Republica serenissima di Venetia.*

gorespomenuti uvjet, navodno uvršten u sporazum pri predaji otoka Dubrovčanima, da se Dubrovčani neće osvećivati Pasku i njegovoj obitelji. Teško je reći je li Ivan Luka ovdje tendenciozan (iako nije jasno što točno dobiva tom tvrdnjom) ili je, vjerojatnije, tek loše informiran.²⁶

No osvećivanje obitelji Antica navodno nije stalo na tome. Ivan Luka piše da su Dubrovčani Paskova sina Kolendu, koji je živio u Veneciji o trošku mletačkih vlasti, lukavstvima (*stratagemi*) natjerali da se vrati u Dubrovnik, gdje je bačen u zatvor. Nakon nekog vremena je pušten, ali mu je zabranjen povratak na mletački teritorij i prisiljen je postati svećenik, "kao što mi je sam više puta pričao". Te je navode teško provjeriti u dokumentima, ali treba naglasiti da Antica don Kolendu spominje još nekoliko puta i, kao što će postati jasno, svaki od tih spomena relevantan je za širi kontekst zavjere.²⁷

Međutim, maltretiranje dubrovačkih vlasti nije bilo ograničeno samo na Paska i njegove potomke nego je obuhvaćalo i širu obitelj Antica. Ivan Luka piše da su Dubrovčani više puta pokušali uvesti neki, "doduše prikriveni", porez Lastovcima, čemu su se suprotstavili Antun, njegov otac, i Ivan Antun, sin Paska Antice i brat don Kolende (također, jedan od vođa buduće pobune 1652. godine). Zato je lastovskom knezu navodno naređeno da članovi obitelji Antica, a posebno spomenuta dvojica, više ne budu birani za kamerlinge, "providure otoka" (vjerojatno suci), ni na bilo koju funkciju gdje bi mogli utjecati na javne poslove.

Uvidom u sačuvane liste novoizabranih dužnosnika u razdoblju 1621.-1634. doista se čini da su Antice, iako birani u javne službe, bili donekle marginalizirani, osobito s

²⁶ Antica piše: *Doppo non molto fecero avelenare Pasquale Antizza si come à tutta Venetia è noto per essere successo il caso in quella inclita città.* Ovdje treba napomenuti još jednu stvar: iako se tvrdnja da je Pasko otrovan pojavila odmah nakon njegove smrti – a preuzela ju je i moderna historiografija – čini se da nije točna, nego da je umro od bolesti. Naime, mletački Senat u pismu Kapetanu Zaljeva, datiranom 17. 7. 1604., spominje: *il capitano Pasqual di Antizza, il quale dopo tredici giorni di malatia con varij accidenti, nel mezzo di quali mutò stanza, et diede causa all'augmento del male, mancò di vita. Questa morte non ha mancato qualch'uno di dubitar, che possa esser stata di veleno, et se bene per le cause dette, rispetto al spatio della sua malatia, ciò è lontano dalla nostra credenza.* Senat nastavlja da će takve glasine o trovanju vjerojatno doći i do Lastova pa upozorava Kapetana Zaljeva da pazi da to ne rezultira novim nemirima (*nove turbationi*) (ASV, *Senato, Deliberazioni, Secreti, Registri* 96, f. 93r). Za ustaljene, iako više-manje oprezne tvrdnje da je Antica otrovan vidi, na primjer: R. Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*, 39; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 266; Nenad Vekarić, "Lastovski pobunjenici 1602. godine", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 43 (2005.), 50.

²⁷ Nažalost, malo je poznato o ovom sinu Paska Antice. Periodično se spominje u dokumentima lastovske kancelarije 20-ih i 30-ih godina 17. stoljeća u raznim privatnim kontekstima, a čini se da je igrao određenu ulogu i u javnom životu lastovske Zajednice. Naime, don Kolenda je, zajedno s Marinom Čučevićem, u lipnju 1635. dubrovačkim vlastima predao molbu Lastovaca u vezi izvoza otočkih vina (*Litterae et commissiones Ponentis*, ser. 27.1 (dalje: LP), sv. 16, f. 139v, pismo Senata lastovskom knezu Petru Mihovu Sorgo, 25. 6. 1635.). Sudeći po njegovoj oporuci nastaloj na Lastovu 1648. godine, radilo se o relativno imućnom kleriku koji je posjedovao kuće i vinograde na otoku (*Testamenti di Lagosta*, sv. 7, f. 143r–144v).

obzirom na svoj ugled i bogatstvo.²⁸ Na primjer, u tom razdoblju, koje je prethodilo Antičinu zavjereničkom pokušaju, ni jedan od njih nije obnašao najugledniju funkciju suca. Što se tiče važne službe kamerlenga, svojevrsnog zastupnika Zajednice koji se također bavio njezinim financijama, samo je Antun Marinov, otac Ivana Luke, vršio tu službu 1627. godine.²⁹ Odrasli muškarci iz obitelji - a u tom trenutku ih je petorica - uglavnom se javljaju na manje važnim funkcijama u lokalnoj upravi.³⁰

Tako se Marin Antunov, brat Ivana Luke, tri puta javlja kao jedan od "čuvara" (*guardiani*), odnosno svojevrsnih policijskih dužnosnika, i, čini se, jednom među oficijalima zaduženim za šume (*officiali di boschi*) te "procjeniteljima" (*strimari*).³¹ Ivan Antun, sin Paska Antice, dva puta je bio advokat i justicijar (*giustiziere*), odnosno nadzornik opskrbe i prodaje namirnica, a jednom se navodi među oficijalima zaduženim za puteve (*officiali delle vie*).³² Vitko Lukšin, sudionik pobune 1602. godine, dva puta je biran među oficijale zadužene za zdravstvo (*officiali della sanità*), a tri puta za jednog od advokata Zajednice,³³ dok se njegov sin Luka Vitkov četiri puta spominje među "čuvarima" i jednom među "procjeniteljima".³⁴ Konačno, treba dodati da se vjerojatno najutjecajniji član obitelji, Antun Marinov, otac

²⁸ U seriji *Diversa de Lagosta* nesustavno se bilježilo rezultate godišnjih izbora lokalnih dužnosnika koji su se odvijali na dan Sv. Mihajla (29. rujna). Pronašao sam takve liste za sve godine u razdoblju 1621.-1634., osim za 1625. i 1632. Za sačuvane liste, vidjeti: *DL*, sv. 15, f. 1r (1621.), f. 75v (1622.), f. 105v (1623.), f. 121v (1624.), a tergo f. 66r (1626.), a tergo f. 77v (1627.); *DL*, sv. 16, f. 43v (1628.), dok se liste izabranih dužnosnika za 1629., 1630. i 1631. nalaze a tergo u kodeksu, ali je folijaciju nemoguće rekonstruirati zbog oštećenja; Treba napomenuti da je precizna rekonstrukcija sastava lastovske samouprave otežana činjenicom da se pojedinci često ne navode prezimenima, nego samo uz patronimik, kao i time da postoje brojne varijacije pri pisanju imena (npr. *Luca, Luxsia; Vicin, Vitkov; Marin, Maroie*). Drugim riječima, iako ne posve pouzdana, rekonstrukcija koja slijedi nedvojbeno ima orijentacijsku vrijednost.

²⁹ *DL*, sv. 15, a tergo 77v. Moguće je da je zabrana da Antun bude biran na tu službu, koju Ivan Luka spominje, nastupila nakon toga. Za više o službi kamerlenga vidjeti: M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 276; Antun Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", u: *Lastovski statut*, ur. i prev. Antun Cvitanić, Split: Književni krug, 1994., 155-156.

³⁰ Radi se o Antunu Marinovu i Marinu Antunovu, ocu i bratu Ivana Luke; Ivanu Antunu, sinu Paska Antice; konačno, o Vitku Lukšinu, sinu brata Paska Antice, i njegovu sinu Luki Vitkovu. Za ove pojedince vidjeti: A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 233-236, 240.

³¹ Marin Antica se kao "čuvar" spominje u popisima iz 1621., 1626. i 1630. Za tu službu vidjeti: A. Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", 161-162; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 283. Također, 1624. se među *officiali di boschi* spominje neki *Maroie di Antonio*, što bi mogao biti Marin Antunov Antica (*DL*, sv. 15, f. 121v). Jednako tako, moguće je da se u popisu iz 1626. iza imena *Marin di Antich* koji se spominje među *strimari*, također krije Marin Antunov (*DL*, sv. 15, a tergo 66r).

³² Ivan Antun se kao advokat spominje u popisima iz 1623. i 1630., kao justicijar u onima iz 1626. i 1628., a kao oficijal zadužen za puteve 1629. Za službu justicijara vidjeti: M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 284; A. Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", 163-164. Za službu advokata, odnosno zastupnika zajednice u sudskim sporovima, vidjeti: A. Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", 164. Treba dodati da je u kasnom rujnu 1636., dakle više od godinu dana nakon zavjere Ivana Luke, Ivan Antun Antica izabran na važnu funkciju kamerlenga (*DL*, sv. 18, f 22r).

³³ Kao oficijal za zdravstvo spominje se 1621. i 1629., a kao advokat 1624., 1626. i 1631. Za više o službi oficijala zaduženih za zdravstvo, vidjeti: M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 284; A. Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", 164.

³⁴ Kao "čuvar" spominje se u popisima iz 1623., 1628., 1629. i 1630., a kao "procjenitelj" u onom iz 1634. (*Lucha Vicin*).

Ivana Luke, osim na već spomenutoj poziciji kamerlenga, dva puta javlja među "čuvarima" i službenicima luke (*portolani*) te jednom među oficijalima zaduženim za puteve.³⁵ Sve u svemu, u tom razdoblju članovi obitelji samo su jednom uspjeli ući u krug najuglednijih dužnosnika Zajednice, odnosno među suce i kamerlengne, a najčešće se javljaju među osmoricom "čuvara", ali nikad na najuglednijem položaju njihova kapetana.³⁶

Drugi i značajniji dio Antičinih pritužbi na dubrovačku vlast odnosi se na razna kršenja otočke autonomije u razdoblju nakon pobune. Prvo što Antica spominje je rušenje lastovskog kaštela, dodajući da je nekima na otoku to ipak bilo draže nego plaćati trideset vojnika koji su ga čuvali. Dubrovačke vlasti su doista, već 1607. godine, dale razrušiti kaštel, očito procjenjujući da je najpametnije - ali i najjeftinije - uništiti taj strateški resurs koji je mogao biti uporište za buduće pobune. Zanimljivo je da Antica propušta dodatno poentirati, odnosno ocrniti Dubrovčane, ne spominjući lukavstvo kojim su se poslužili. Naime, dubrovačke vlasti prvo su u Grad pozvale osamnaest uglednih Lastovaca, a zatim, dok su oni bili odsutni, na otok poslale zidare i vojnike da sruše spomenutu utvrdu.³⁷

Ipak, najveći dio Antičinih pritužbi odnosi se na razne gospodarske i financijske mjere kojima su dubrovačke vlasti navodno kršile stare povlastice, osiromašivale otok, pa čak i pokušavale istrijebiti njegovo stanovništvo. Prvo što Antica spominje je to da su dubrovačke vlasti u razdoblju nakon pobune, unatoč prosvjedima Lastovaca, počele prisvajati prihode od raznih novčanih kazni koje su dotad bile važan izvor prihoda Zajednice. Čini se da je taj običaj zaista uveden - doduše, možda ne toliko sustavno kao što Antica piše - i da je time bitno oslabljena financijska moć lastovske samouprave.³⁸ Antica također spominje da su dubrovačke vlasti počele Lastovcima uskraćivati žitarice ili ih prisiljavati da po visokim cijenama otkupljuju pokvareno žito iz dubrovačkih zaliha. Tako su Lastovci navodno 1627. molili Dubrovnik za pomoć jer se "na otoku umiralo od gladi". No, dubrovačke vlasti ne samo da im nisu pomogle nego su im zabranile da žito nabave unutar teritorija Republike i naredile da ga uvezu izvana.³⁹ S druge strane, iduće godine središnja vlast na otok je poslala 150 stara pokvarenog žita, prisilivši

³⁵ Kao "čuvar" spominje se 1626. (doduše samo kao *Antonio di Marino*) i 1628., kao *portolano* 1629. i 1633., dok se u popisu iz 1629. javlja kao oficijal za puteve.

³⁶ U ovom kontekstu treba spomenuti da u pismu Ivan Luka ne spominje još jedan način na koji su dubrovačke vlasti i pristalice, čini se, šikanirale njegovu obitelj. Naime, u razdoblju nakon bune dubrovački pristaše na otoku pokrenuli su niz parnica protiv Antica, osobito njegove udovice i sinova, i redovito dobivali te sporove (M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 266; A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 125, 130; A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 240; N. Vekarić, "Lastovski pobunjenici 1602. godine", 51).

³⁷ A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 125; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 266. Moguće je da Antica za ovaj detalj nije ni znao.

³⁸ O toj praksi vidjeti: M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 267.

³⁹ Trag ove lastovske molbe možda se može naslutiti u odluci Senata iz ljeta 1627. da se za idući petak odgodi rasprava *super petitionem Lagustanorum*, a da knez i Malo vijeće dotad pripreme sve materijale relevantne za temu (ACR, sv. 90, f. 163v, 30. 7. 1627.). No idući petak, kao ni u sljedećim mjesecima, u zapisnicima Senata nema više spomena ove lastovske molbe.

otočane da ga otkupe po visokim cijenama iz prošle, oskudne godine. Malo poslije u pismu Antica se ponovno vraća na probleme opskrbe otoka žitom i spominje da su u posljednje vrijeme dubrovačke vlasti odredile da Lastovci žito mogu kupiti samo od njih, i to po propisanim previsokim cijenama.⁴⁰

Još jedna gospodarska mjera koju Antica spominje kao štetnu za Lastovo je nedavno uvedena carina na meso koje se uvozilo na otok. Na brojne proteste Lastovaca, dubrovačke vlasti navodno su odgovorile da nije pravedno da meso koje dolazi preko teritorija Republike ne plaća carinu jer se za njega i u Dubrovniku plaća carina. Lastovski protuargumenti glasili su: da to meso ne dolazi iz dubrovačke države nego samo prolazi kroz nju pa time Republika ništa ne gubi; da bi po toj logici i Mlečani mogli naplaćivati carinu jer meso prolazi i kroz njihov teritorij; konačno, da se uvođenjem carine meso pokušava preusmjeriti za potrebe samog Dubrovnika. No ti protesti nisu urodili plodom, kao ni različiti aranžmani u kojima je tu trgovinu preuzimao neki od Lastovaca ili stranaca, koji su spriječeni prijetnjama i zlostavljanjima.⁴¹

Ipak, iz lastovske perspektive možda najbolnija gospodarska mjera bila je vezana uz propise koji su ograničavali prodaju otočkih vina. To pitanje bilo je posebno delikatno jer je trgovina vinom bila najvažniji izvor prihoda za otočane, a od nje su se podmirivala razna davanja poput plaće za kneza ili desetine za dubrovački kaptol.⁴² Antica spominje da su dubrovačke vlasti donijele odredbu kojom je zabranjena prodaja lastovskih vina unutar Republike, ali i na "istoku" (*Levante*), odnosno u mletačkoj Albaniji. To doista i jest sadržaj senatske odluke iz srpnja 1626. kojom je propisana globa od 15 groša po barelu za lastovska i mljetska vina koja se prodaju *sopra vento* (tj. na "istoku") i to u trajanju od idućih pet godina. Time su Lastovci isključeni s lukrativnijih tržišta mletačke Albanije i zapravo prisiljeni da vina plasiraju na manje profitabilnim mjestima, ponajprije mletačkoj Dalmaciji.⁴³

⁴⁰ O pitanju opskrbe otoka žitom vidjeti u: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 232–233; Josip Lučić, "Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke Republike", u: *Lastovski statut*, ur. i prev. Antun Cvitančić, Split: Književni krug, 1994., 55. Za primjere iz ranijeg razdoblja, 14. i 16. stoljeća kad su dubrovačke vlasti slale žitarice kao pomoć otoku, vidjeti: J. Lučić, "Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke Republike", 46–47, 55; Josip Lučić, "Prilike u Dubrovniku od 1510. do 1514. i ustanak na Hvaru", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 10/1 (1977.), 374.

⁴¹ Određen trag tih prijedloga oko carine na meso možda se nalazi u dozvoli koju je Malo vijeće na molbu lastovskih izaslanika izdalo da se na meso životinja s Lastova, zaklanih za privatne potrebe, ne plaća carina (*DL*, sv. 16, f. 13r, pismo Malog vijeća lastovskom knezu i sucima, 31. 12. 1627.). Za osnovne informacije o opskrbi i trgovini mesom na otoku, bez spominjanja carine, vidjeti: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 238–239.

⁴² Za važnost trgovine vinom za Lastovo i procjene o proizvedenim količinama, vidjeti: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 228, 253; J. Lučić, "Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke Republike", 76. Za širi kontekst proizvodnje i prodaje vina u Republici u ovom razdoblju, vidjeti: Vuk Vinaver, "Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII. veka", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 4–5 (1956.), 442.

⁴³ Za odluku Senata od 18. 7. 1626. vidjeti: *ACR*, sv. 90, f. 25v (tekst odredbe upisan je i u: *DL*, sv. 15, f. 71r, a tergo, uz popratno pismo dubrovačkih vlasti i bilješke da je objavljena na otoku). Daleko od toga da je upućena specifično protiv Lastova i Mljeta, ova mjera bila je dio šireg paketa odredbi kojima je dubrovačka vlast pokušala povećati državne prihode, uvodeći slična ograničenja i carine raznim područjima Republike, često vezane uz vino.

Ta odluka izazvala je ozbiljno nezadovoljstvo na otoku. Antica piše da je "već više od 6 godina kako se [Lastovci] žale, protestiraju privatnim kanalima, traže pravdu", ali nisu ništa uspjeli postići. I zaista, ujesen 1627. otočani su poslali tri izaslanika u Dubrovnik - od kojih je jedan bio Antun, otac Ivana Luke - moleći, među ostalim, da se ukine spomenuta globa na izvoz vina. U neobvezujućem odgovoru Malo vijeće samo je navelo da je ta molba prosljeđena Senatu koji će raspraviti o njoj pa će Lastovcima biti javljena njegova odluka.⁴⁴ Senat je o toj temi raspravljao tek u veljači 1628. - i to, moguće, nakon još jednog lastovskog pisma ili poslanstva.⁴⁵ Ipak, pokazalo se da Dubrovnik nije spreman na ustupke: u ožujku 1628. senatori su donijeli novu odredbu o izvozu lastovskih i mljetskih vina, kojom je u osnovi potvrđena ona iz 1626.⁴⁶ Čini se da to nije spriječilo neke Lastovce da prodaju svoja vina na "istok", jer su već u travnju 1628. dubrovački oficijali za kontraband vina dva puta oštro upozorili lastovskoga kneza na kršenja te zabrane.⁴⁷ Knez Marin Menze stoga je pod prijatnom stroge kazne od 100 dukata ili tri mjeseca tamnice zabranio izvoz vina s otoka bez svog dopuštenja, što zacijelo nije pomoglo da se duhovi smire.⁴⁸ Da je pitanje ostalo itekako aktualno, pokazuju prijepisi odredbi iz zakonske zbirke *Liber viridis*, Dubrovačkog statuta i odluka Senata vezanih uz izvoz vina s Lastova, koji su uneseni u knjigu lastovske kancelarije negdje u listopadu 1632., vjerojatno s namjerom da se pripremi pravna argumentacija za daljnje molbe spram Senata.⁴⁹ Proces pregovaranja Zajednice s centralnom vlasti

⁴⁴ Za lastovsko poslanstvo i odgovor Malog vijeća, vidjeti: *DL*, sv. 16, f. 1r, 7. 11. 1627.; f. 2r, pismo datirano 27. 11. 1627.

⁴⁵ Odlukom Senata od 21. 2. 1628. ovlašćuje se kneza i Malo vijeće da "saslušaju Lastovce u vezi njihovih molbi" (*ut audiant in Minori Consilio Lagustanos super eorum petitionibus*) pa te molbe potom predstave pred Senatom (*ACR*, sv. 90, f. 230v). Ta formulacija mogla bi sugerirati da su tada Lastovci poslali još jedno poslanstvo ili barem pismo. Na istoj sjednici Senata odlučeno je da se tim pitanjem trebaju pozabaviti oficijali zaduženi za izvještaj o povećanju državnih prihoda (*ibidem*: f. 230v).

⁴⁶ *ACR*, sv. 90 f. 242v–243r, 16. 3. 1628. Taj dan je Senat nakon određenih ispravaka usvojio prijedlog odredbe koji su podnijeli oficijali zaduženi za izvještaj o povećanju državnih prihoda (odredba je unesena i u knjigu lastovske kancelarije, kao i u statut: *DL*, sv. 16, f. 14v–15r; *Lastovski statut*, 307–308, 452). Treba napomenuti da su odredbe o prodaji lastovskih vina, sličnog sadržaja, također donesene 1709. i unesene u statut (*Lastovski statut*, 290–292, 442–443).

⁴⁷ Za ta pisma vidjeti: *DL*, sv. 16, f. 12v, točan datum nečitak zbog oštećenja, travanj 1628.; f. 15r, 19. 4. 1629. U oba pisma, pozivajući se na volju Malog vijeća, oficijali naređuju knezu da provede temeljitu istragu i spriječi kršenje zakona. Doduše, zbnjujuća je sljedeća rečenica u jednom od pisama: *Cotesti Lagostani hanno inteso male la terminatione ultima dell'Ecc. Consiglio di Pregadi la quale gli ha levato solamente la pena di grossi quindici per barile, che era oltre al controbandando se vendessero contra gli ordeni e per fuora del stato nostro, ma non gia gli ha levato l'ordine et la consuetudine antica di non potere navigare e far portare i loro vini per Levante, essendogli si solo conceduto, à supplica loro in Libro Verde cap. 482 di poterli navigare per Ponente* (*ibidem*: f. 12v). Nije jasno na što se ovdje misli jer se u senatskoj odredbi od 16. 3. 1628. ne spominje ukidanje globe na vina izvezena na istok.

⁴⁸ *DL*, sv. 16, f. 15v, 27. 4. 1628.

⁴⁹ *DL*, sv. 17, f. 22r–23r. Radi se o prijepisima sljedećih dokumenata: cap. 398 iz *Liber Viridis*, odredbe od 28. 1. 1449. kojom se Lastovcima, nakon što to prijave knezu i potom dokažu, dopušta izvoz vina na zapad između 15. 8. i blagdana Sv. Mihajla (*Liber viridis*, ur. Branislav M. Nedeljković, Beograd: SANU, 1984., 347); poznate odredbe I,

nastavio se i kulminirao 1635. godine, kada je došlo do prave male političke krize - koja je uključivala slanje sindika na otok - o čemu će kasnije biti riječi u ovom tekstu

Još jedna značajna a recentna inovacija koju Antica spominje vezana je uz delikatno pitanje statusa stranaca na otoku. Pojednostavljujući kompleksniji i dugotrajniji proces, Antica piše da su dubrovačke vlasti u razdoblju nakon pobune "ukinule zakon koji je zabranjivao stanovanje i posjedovanje nekretnina na onom otoku strancima (pod čime se mislilo i na Dubrovnik i njegovu državu), unatoč javnim prituzbama koje su iznesene pred Senat".⁵⁰ Naseljavanje, vlasništvo nad nekretninama, pa čak i dulji boravak na Lastovu, zaista su bili zabranjeni strancima nizom statutarnih propisa koji sežu još u 14. stoljeće, a potom su potvrđivani i modificirani.⁵¹ Kao što Antica piše, važan korak u liberalizaciji tih ograničenja doista jest uslijedio nakon pobune, odnosno senatskom odredbom iz 1628. koja je bitno olakšala uvjete pod kojim su se nedubrovački podanici mogli naseliti na otoku.⁵² No treba imati na umu da je ključan presedan učinjen još 1523. U decidiranom pismu vezanom uz slučaj Pelješčanina Ilije Stjepčića, koji se oženio Lastovkom i odlučio se naseliti na otoku, Malo vijeće Zajednici je naglasilo da "spomenuti Ilija nije stranac, već naš građanin" te da se s njim i njegovom obitelji "mora postupati kao s Lastovcima". Štoviše, to pismo uneseno je u lastovski statut kao glava

15 dubrovačkog statuta o tome "Kako su Lastovci predali sebe i otok Općini dubrovačkoj" s time da je u rečenici o obvezi čuvanja starih privilegija otoka, riječ ANTIQUAS napisana velikim slovima s očitom intencijom da se naglasi (*Liber Statutorum Civitatis Ragusii compositus anno MCCLXXII / Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272. ur. i prev. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić, Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002., 98–99*); cap 483. iz *Liber Viridis*, odredbe od 12. 10. 1458., kojom se Lastovcima dopušta da svoja vina prodaju brodovima koji pristaju na otoku i da ih izvoze na zapad u razdoblju prije blagdana Sv. Mihajla nakon što su to prijavili knezu (*Liber Viridis*, 423); odluke Senata iz 20. 11. 1492. o jednom konkretnom slučaju u kojem su lastovska vina izvezena na istok, ali to nije smatrano kontrabandom.

⁵⁰ *Doppo questo li hanno derogato ad'una legge che proibiva l'habitare forastieri in quella isola e possedere beni stabili per forastieri (intendea anche di Ragusa e dello stato suo) benche di cio fossero fatte nel senato di Ragusa pubbliche querele.*

⁵¹ O raznim odredbama vidjeti: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 108, 110–113, 211, 224–225; A. Cvitanić, "Lastovsko statutarno pravo", 173–174. S lastovske strane, motivi iza tih odredbi bili su različiti: počevši od straha od nametanja kmetskog položaja (kao na kopnenim posjedima Republike), preko gospodarskih interesa lokalne elite koja je time uživala prednosti manjeg tržišta nekretnina, sve do otočke ksenofobije. S dubrovačke strane, moglo se raditi o načinu da se spriječi politički opasno povezivanje Lastovaca sa susjednim mletačkim podanicima, osobito Korčulanima.

⁵² Za tu odredbu vidjeti: *ACR*, sv. 90, f. 245v–246r, 21. 3. 1628. Odredba je unesena u i statut: *Lastovski statut*, 308–310, 452–453, glave 152–155. Tako su se, na primjer, po ovom propisu na Lastovo mogli naseliti stranci vjenčani za dubrovačku podanicu koji su živjeli na teritoriju Republike i plaćali sva uobičajena davanja ili pak oni stranci koji su dobili posebnu dozvolu Malog vijeća, dok je protjerivanje onih koji su dulje vrijeme boravili na otoku bilo otežano. Ono što Antica ne spominje jest da su povod tom novom zakonu, čini se, dali sami Lastovci. Naime, lastovski poslanici koji su potkraj 1627. išli u Dubrovnik moliti da se ukine globa na izvoz vina na istok također su trebali tražiti da se s otoka progna neki Hvaranin kao i *procurare che simil gente forastiera, per essere fastidiosa, pericolosa et molto preiudiciale a questa isola non si dovesse tratenere per habitarvi*. Čini se da su u konačnici postigli upravo suprotan efekt (*DL*, sv. 16, f. 1r–2r; ovoj temi vidi i: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 133–134).

CXI sa znakovitim naslovom *Naredba da se Dubrovčani smatraju građanima na Lastovu*.⁵³ Drugim riječima, Antica - svjesno ili nesvjesno - pogrešno piše da je otok tek nedavno otvoren (i) za dubrovačke podanike, jer je zapravo tako bilo već preko stotinu godina. Ipak, nema sumnje da su osjetne reforme 1628. mogle izazvati ozbiljno nezadovoljstvo u maloj lastovskoj zajednici koja je bila izrazito insularna, i to ne samo u geografskom nego i u gotovo svakom drugom pogledu.

Dubrovačka klopka, dukati, Sušac i obrana starih povlastica: Antičini razlozi za zavjeru

Nakon što je detaljno opisao različita kršenja lastovske autonomije, Antica prelazi na razloge koji su ga natjerali da se obrati Veneciji, i to baš u tom trenutku. Iako spominje nekoliko razloga, čini se da je najvažniji bio sljedeći: vjerovao je da se oko njega počela stezati klopka dubrovačkih vlasti. Te sumnje učvrstio je dolazak novoizabranog stonskog biskupa na papinski dvor. Mada ga Antica ne imenuje, jasno je da govori o dubrovačkom kleriku Pavlu de Gratiisu (?-1652).⁵⁴ koji je od Senata izabran za stonskog biskupa u listopadu 1634. i, nakon odgode zbog lošeg vremena, u proljeće 1635. stigao na potvrdu u Rim.⁵⁵

⁵³ *Lastovski statut*, 266, 422–423. Pismo je uneseno u lastovski statut kao glava CXI sa znakovitim naslovom "Naredba da se Dubrovčani smatraju građanima na Lastovu." O ovom slučaju, vidjeti i: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 111–112. O posljedicama te odredbe po vlasništvo zemlje na otoku: Irena Ipsić, "Vlasnička struktura i društveni odnosi na otoku Lastovu prema katastru iz 1660. godine", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 59 (2021.), 144–145.

⁵⁴ O de Gratiisu imamo tek nekolicinu fragmentarnih podataka. Njegovu najcjelovitiju biografiju donosi S. M. Cerva, pišući da je rođen na Mljetu od siromašnih roditelja, a potom studirao u Rimu gdje je stekao doktorat iz teologije. Brzo je napredovao u crkvenoj hijerarhiji i bio generalni vikar biskupu Nikoli Brautiću u Sarsini (Emilia Romagna). No nakon sukoba s velikaškom obitelji Aldobrandini, Brautić je završio na višegodišnjoj robiji, a i sam Gratiis je, iako nevin, po Crijeviću tada izgubio slobodu i proveo sedam mjeseci u zatvoru. Nakon što je pušten, vratio se u Dubrovnik gdje je obnašao niz crkvenih službi koje Crijević ne precizira, ali se mogu donekle rekonstruirati iz drugih izvora: 1612. imenovan je đakonom, 1614. imenovan je generalnim vikarom upražnjene Stonske biskupije, a 1634. imenovan je kapelanom i ispovjednikom samostana Sv. Marka u Dubrovniku. Za relevantne biografije de Gratiisa vidjeti: Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, sv. 4, ur. Stjepan Krasić, Zagreb: JAZU, 1980., 8–9; *Illyrici Sacri tomus sextus. Ecclesia Ragusina cum suffraganeis, et ecclesia Rhiziniensis et Castrensis auctore Daniele Farlato presbytero Societatis Jesu et Iacobo Coletto, olim eiusdem Societatis alumno*, Venetiis: apud Sebastianum Coleti, 1800., 357–358; za podatak da je imao doktorat iz teologije: *LP*, sv. 16, f. 87v, 88v–89r, pisma papi i kardinalu Barberiniju u Rim od 23. 10. 1634.; za ukaz kojim je de Gratiis imenovan đakonom: *Diplomata et Acta*, ser. 76, 17. stoljeće, sv. 1, dokument br. 16; za podatak o imenovanju generalnim vikarom Stonske biskupije: *Diplomata et Acta*, 17. stoljeće, sv. 1, dokument br. 22; za imenovanje kapelanom i ispovjednikom u Sv. Marku: *ACR*, sv. 94, f. 7r, 16. 1. 1634.; za više detalja o sukobima biskupa Brautića i Aldobrandinija, vidjeti: Pavao Knezović, "Pjesnički martirologij Nikole Brautića", *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 12 (2017.), 57–64.

⁵⁵ Nakon smrti stonskog biskupa Ludovika Zamagne, Senat je u lipnju 1634. za novog biskupa odabrao Petra Palikuću (*Pietro Palichucha*), dominikanca koji je dotad bio ispovjednik u samostanu Sv. Klare (*LP*, sv. 16, f. 66v–67r, pisma za papu i kardinala Barberinija od 24. 6. 1634.). No Palikuća je bio star i bolestan, pa je uskoro postalo jasno da nema snage za putovanje na potvrdu u Rim i stoga je Senat za novog biskupa 20. 10. 1634. odabrao Pavla de Gratiisa (*ACR*, sv. 94, 115r, 20. 10. 1634.; *LP*, sv. 16, f. 87v, 23. 10. 1634., pismo Senata papi; f. 88v–89r, 23. 10. 1634., pismo Senata kardinalu Barberiniju). No zbog lošeg vremena de Gratiis je morao odgoditi put na potvrdu u Rim i tamo je stigao tek početkom travnja 1635. (*LP*, sv. 16, f. 103v, 26. 2. 1635. i f. 105r, pisma Senata kardinalu Barberiniju, 12. 3. 1635.; f. 121r, pismo Senata Pavlu de Gratiisu, 21. 4. 1635.).

Tamo se susreo s Anticom - koji ga spominje kao svog "velikog prijatelja", ali i "bliskog prijatelja" don Kolende Antice - i prenio mu prilično alarmantne vijesti.⁵⁶

Točnije rečeno, de Gratiis je Antici prenio poruku don Kolende. Prvo mu je priopćio da je njegov otac Antun Antica dobio usmeno naređenje od Malog vijeća da mu prestane slati novac i da mu naredi da se odmah vrati kući. Druga vijest bila je jednako zabrinjavajuća: utjecajni plemić Jeronim Resti (oko 1567. - 1636.)⁵⁷ don Kolendi je rekao da dubrovački diplomatski predstavnici u Rimu, Petar Benessa i Antun Deodati, imaju naređenje "da učine da se vratim u domovinu i da nipošto ne ostanem na ovom [papinskom] dvoru".⁵⁸ Zbog svega toga don Kolenda je Anticu preko de Gratiisa uvjeravao da se doista i vrati kući, "radi općeg mira" (*per sodisfatione comune*). Antica piše da su te vijesti samo potvrdile njegove sumnje, jer mu je otac još u rujnu naredio da se vrati, a od tada od njega nije primio nikakvu pomoć, pa čak ni pismo. Jednako znakovito dodaje da nije uspio dobiti položaj kanonika u bratovštini Sv. Jeronima u Rimu jer su se tome žestoko usprotivili upravo Benessa i Deodati.⁵⁹

Antica je očito strepio da dubrovačke vlasti spletkare protiv njega, i to iz nekog razloga koji ne precizira. No jasno je čega se bojao, a to je da mu se sprema sudbina slična onoj Kolende Antice. To potvrđuje nastavak pisma u kojem kaže da je dugo razmišljao o tome da Veneciji predloži svoj plan, a sada je to i učinio "što iz nužde, što jer je trenutak idealan". Potom objašnjava zašto se odvažio na taj dramatični korak: "jer sam odlučio da ću radije lutati svijetom ili slavno poginuti u službi [Venecije?], nego provoditi svoje dane u časnom zatvoru, kao što to čini don Kolenda..."⁶⁰ Drugim riječima,

⁵⁶ Postoje indicije da su don Kolenda i Pavao de Gratiis zaista bili u dobrim odnosima. Naime, u odbačenom prijedlogu senatske odluke iz 1634., kojom su dubrovačke vlasti trebale novoizabranom biskupu pozajmiti novac za njegov put u Rim, don Kolenda se javlja kao jedan od jamaca za de Gratiisa (ACR, sv. 94, f. 123r, f. 11. 1634.).

⁵⁷ Vjerojatno se radi o Jeronimu Junijevu Restiju (oko 1567.-1636.), koji je pet puta bio dubrovački knez (1623.-1634.) (Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3. *Vlasteoski rodovi (M-Z)*, Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2012., 224).

⁵⁸ *...e che signor Girolamo Resti li havea detto che signor Pietro Benessa et Antonio Diodati, arciprete di San Girolamo, haveano ordine che facessero si che io ritornassi nella patria et che non restassi in modo alcuno in questa corte.* O toj dvojici uglednih Dubrovčana koji su desetljećima predstavljali Republiku kao neformalni agenti u Rimu, vidjeti: Massimiliano Pelozo, "Benessa, Pietro", u: *Dizionario Biografico degli Italiani* 8 (1966.), https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-benessa_%28Dizionario-Biografico%29/, pristupljeno 26. 5. 2022.; *idem*, "BENEŠA, Petar", u: *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1710>, pristupljeno 26. 5. 2022.; Elizabeta Palanović, "BOGDANOVIĆ, Antun (Deodatus, Diodati)", u: *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2222>, pristupljeno 26. 5. 2022.; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 286. Treba dodati da se Antun Deodati, također Lastovac, ali produbrovačke orijentacije, spominje kao jedan od svjedoka na doktorskoj diplomu Ivana Luke iz 1635. (*Diversa de Foris*, sv. 80, f. 165r).

⁵⁹ Za osnovne podatke o ustroju kaptola sv. Jeronima u Rimu uz opsežnu listu kanonika vidjeti: Josip Burić, "Kanonici hrvatskog kaptola sv. Jeronima u Rimu (1589-1901)", *Radovi Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu* 3/4 (1971.), 91-157.

⁶⁰ *Onde, benché molto tempo è che io habbia machinato il pensiero che sono hora per espore à Vostra Eccellenza, hora si per necessità come commodità ottima necessitato lo dimostro poiche sono risoluto più presto, o vagando caminar il mondo, o servendo morir glorioso, che menar in una honorata prigione i giorni miei; si come fa hora il d. Colenda quale par la humanità del senato Veneto poteva sperare grandi et honorevole dignità.*

čini se da je strah od toga da se nalazi na meti dubrovačkih spletki bio ključan razlog zašto se Ivan Luka odlučio na korak koji se, iz dubrovačke perspektive, mogao tumačiti samo kao veleizdaja.

Ipak, Antičin motiv nije bio samo strah. To otkriva kraj pisma gdje ponovno progovara o svojim motivima, ali ovaj put spominjući nagradu kojoj se nada. A ona otkriva da je bio prilično ambiciozan i da je njegov cilj bio daleko više od osiguravanja lastovske, ali i vlastite autonomije od dubrovačkih presizanja. Naime, nakon uspješnog osvajanja Lastova, Pelješca i Mljeta, Antica od Venecije traži nekoliko značajnih ustupaka. Prvo, aludirajući na neki nepoznati slučaj kada mu je oduzeta očeva imovina, traži da sva dobra Antuna Antice "na bilo koji način otuđena na štetu Ivana Luke Antice, njegova sina, trebaju biti vraćena u potpunosti i on treba biti proglašen njihovim neupitnim vlasnikom u životu i smrti".⁶¹ Drugo, Antica od Venecije traži da mu ustupi značajnu svotu od 3.000 dukata od prihoda stonskih solana. Još važnije, također traži da ga Prejasna Republika prizna za "apsolutnog gospodara" (*assoluto padrone*) otočiča Sušca, i to ne samo kopna nego i njegova ribarskog područja. Očito planirajući na Sušcu naseliti ljude, Antica traži da za njegove stanovnike vrijede sve povlastice koje će vrijediti za Lastovce pod mletačkom vlašću, ali uz jedan znakoviti dodatak - da im ne smije suditi nitko osim samog Antice i njegovih potomaka. Drugim riječima, Antica je vjerojatno planirao kolonizirati Sušac i tako postati mali feudalni gospodar pod vrhovnom vlašću Venecije.

Antica od Venecije traži da nakon uspjeha zavjere nagradi još jednog pojedinca, i to je jedini sudionik u zavjeri kojeg eksplicitno spominje. Naime, piše da nekog Tarkvinija Comunea, kojeg spominje kao "doktora", Mletačka Republika treba nagraditi jednim od najvažnijih položaja u svojoj službi te ga promaknuti među *maggiori*, pod čime se možda misli na uvrštavanje među elitno mletačko građanstvo (*cittadini originarii*). Isto tako, njegova sina treba o državnom trošku školovati u mletačkoj školi Sv. Marka ili na sveučilištu u Padovi.⁶² Nije poznato tko je bio Tarkvinio Comune; čini se da je boravio u Rimu i imao doktorat, a sudeći po nagradama koje za njega Antica traži, možda je bio mletački podanik. Potpuno spekulativno, može se pretpostaviti da se radilo o nekome iz pratnje mletačkog ambasadora koji je Anticu savjetovao, a možda mu i pomogao da se susretne s Contarinijem i preda mu urotničko pismo.

Naravno, Antičine motive za prevrat ne treba tumačiti (isključivo) cinično. Uz spomenute zahtjeve koji otkrivaju ozbiljnu osobnu ambiciju, Antica ponavlja i klasičan zahtjev svih

⁶¹ *Che i beni di Antonio Antizza in qualsivoglia modo alienati in pregiudicio di Giovanni Luca Antizza suo figliolo si debbiano fare restituire pienamente e fare di quelle padrone assoluto in morte et in vita.*

⁶² *Che signor Tarquinio Comune dottore insigne, et homo di gran maneggio si debbia provedere d'uno de principali carichi che sole dare la Republica à suoi devoti et secondo li suoi meriti et fedele servitù provigionare e promovere alli maggiori; et il suo figliolo si debbia allevare alle spese pubbliche nel seminario di Santo Marco, o nello studio di Padova e di poi sia provisto di carichi convenienti alle sue virtù e meriti del padre e cio per essere stato partecipe et consigliere di questo tutto negotio.*

lastovskih nezadovoljnika u 17. stoljeću: da se poštuju stara prava i autonomija otoka. Na samom kraju pisma skicira položaj koji bi Lastovo trebalo imati pod Venecijom, tražeći ne samo uobičajenu autonomiju nego i gospodarske povlastice. U političkom smislu, otokom bi vladao mletački plemić kao knez, a pod njegovom jurisdikcijom bio bi i Mljet. U crkvenom pogledu otok bi trebao biti podređen stonskoj biskupiji koja bi, *nota bene*, nakon prevrata također bila pod mletačkom vlašću (Antica usput spominje da ovo nije nužno ako Mlečani tom prilikom osvoje i sam Dubrovnik). Otkrivajući koliko su lastovskoj eliti smetala razna trgovinska ograničenja koja im je nametala dubrovačka vlast, Antica eksplicitno traži i gospodarske privilegije, čak jamstva. Tako traži da Lastovci svoje proizvode mogu prodavati gdje god žele bez ikakve carine, iako poštujući uobičajenu obvezu da prvo prođu preko Venecije. Jednako tako, zahtijeva da Lastovci mogu kupovati robu gdje god žele, a jedina iznimka bila bi sol koju trebaju nabavljati u stonskim solanama po istoj cijeni koja vrijedi i u ostatku mletačke države. Antica također traži jamstva da Lastovci neće biti osuđivani na veslanje na galijama niti na rad u stonskim solanama. O svemu tome, piše Antica, treba izdati "jedan opsežan tiskani privilegij" (*un privilegio in stampa amplissimo*). Konačno, svjestan važnosti kaštela za održavanje otočke autonomije, Antica od Venecije traži da ga ponovno izgradi, i to o trošku onih Lastovaca koji su pristali na to da ga Dubrovčani unište. Venecija se mora obvezati da će novu utvrdnu opremiti artiljerijom, a budući lastovski knez morat će svaku noć spavati u njoj, zajedno s polovicom stražara.

Nakon ekspliciranja vlastitih motiva za zavjeru, Antica prelazi na motive Venecije. Moleći ambasadora Contarinija da predstavi njegov prijedlog Senatu, navodi niz razloga zbog kojih bi Venecija trebala podržati prevrat. Ti razlozi sežu od moralnih preko pravnih sve do krajnje pragmatičnih. Na samom početku Antica s patosom piše da je mletački Senat svojom veličinom (*grandezza*) obvezan pomoći onima koji mu se obraćaju, a osobito onima čija je sloboda ugrožena, jer je "Prejasna Republika jedino utočište ljudske slobode". Aludirajući na navodnu obvezu Dubrovčana da Veneciji prepuste Lastovo, Mljet i Pelješac zbog nepoštivanja lastovskih povlastica, Antica piše da se Senat mora pobrinuti da se poštuju obećanja koja su mu dana, i to zbog "pravednosti" i "javne vjere". Nastavlja u izrazitije pravnom duhu, ističući da Senat mora zauzeti spomenute teritorije kojih su se sami Dubrovčani odrekli u navodnim "odredbama" (*capitulazioni*) nakon lastovske bune. Potom prelazi na pragmatične argumente, pokušavajući motivirati Mlečane prikazom katastrofalnih posljedica koje bi osvajanje tih teritorija imalo za Dubrovnik. Piše da Dubrovačka Republika, nakon gubitka Lastova, Mljeta i Pelješca, ne bi imala odakle plaćati tribut Osmanlijama jer ga gotovo čitavog dobiva od prihoda stonskih solana. Štoviše, mnogi Dubrovčani - time očito misli prvenstveno na vlastelu - ne bi više imali od čega živjeti jer bi izgubili većinu prihoda koja se sastoji od posjeda na Pelješcu. Svjestan žestoke konkurencije između splitske i dubrovačke skele, Antica čak sugerira Mlečanima da otvore novu skelu u Stonu, koja bi navodno

privukla svu trgovinu koja trenutno ide kroz Dubrovnik. Konačno, Antica završava ta zamamna geopolitička razmatranja lakonski spominjući da bi se čak "moglo osvojiti i sam Dubrovnik ili ga učiniti [mletačkim] vazalom".

Otrovano vino, prijetnje vješanjem i opsada Dubrovnika: Antičin plan zavjere

Prelazeći na izlaganje konkretnog plana akcije, Antica ističe da je ključni korak osvajanje stonskog područja pa ukratko opisuje obranu Stona i Malog Stona. Piše da je Ston dobro utvrđen, ali da je u njemu samo šest do osam vojnika, koji su tijekom ljeta, kad planira zavjeru, uglavnom bolesni zbog lošeg zraka. Tamo su i dva dubrovačka plemića, ali se najčešće radi o nekompetentnim pojedincima, poslanima tamo nasilu, jer svi izbjegavaju to mjesto zbog spomenutih zdravstvenih razloga. Sama utvrda navodno je loše opskrbljena municijom, a u njoj nema gotovo nikakvih zaliha hrane. U Malom Stonu, nastavlja Antica, uopće nema vojnika, osim onih koji tamo stanuju, i nema nikakvih ratnih zaliha osim nekoliko komada artiljerije, ali bez bombardijera. Sve u svemu, to mjesto je "skoro pa potpuno napušteno".

Kao prvi korak Antica predlaže da se zajedno s novoizabranim stonskim biskupom de Gratiisom vrati na teritorij Dubrovačke Republike. Predlaže da prvo otputuje u Dubrovnik gdje će se informirati o prilikama u Gradu, a potom, na poziv spomenutog biskupa, otiđe u Ston gdje će provesti nekoliko dana i temeljito proučiti stanje obrana. Zatim će, pretvarajući se da ide u posjet rodbini, otići na Lastovo. Nakon što je tako ispitao situaciju na svim ključnim lokacijama za zavjeru, s Lastova će, pod izlikom da ide na proslavu Velike Gospe na Pelješac, otići na Korčulu gdje će se sastati s korčulanskim knezom i dogovoriti detalje plana. Tada će se ponovno vratiti na Lastovo i razglasiti da se sprema nazad u Rim i da stoga ide za Dubrovnik. Pod izlikom da se prije puta želi oprostiti od svog prijatelja de Gratiisa, vratit će se u Ston - i tamo čekati dogovoreni trenutak da zavjeru provede u djelo.

Nakon tog vrtoglavog itinerara, Antica izlaže konkretan plan akcije. Točnije rečeno, izlaže planove akcije jer nudi nekoliko varijanti za osvajanje Stona. Prva je varijanta standardan primjer zavjereničkog repertoara, iako u pomalo naivnom obliku. Antica piše da će večer prije dogovorenog dana na druženje u stonski kaštel pozvati biskupa de Gratiisa i dubrovačke plemiće, odnosno zapovjednike obrane Stona (*capitani*). Servirat će im vino u kojem će biti sredstvo za uspavljivanje (*vino alloppiato*), a dat će ga i nekolicini vojnika u kaštelu. Nakon večere, kad svi čvrsto zaspu, Antica će onesposobiti artiljeriju i pričekati mletačke trupe skrivene u blizini da uđu u kaštel preko ljestava ili otvorenih vrata.

Naravno, taj plan, koji Antica izlaže u samo nekoliko kratkih rečenica, otvara niz pitanja. Na primjer, zašto bi privatnom pojedincu bilo dopušteno organizirati večeru u stonskoj tvrđavi; kako će Antica piti isto vino kao i ostali bez da i sam zaspi; kako osigurati da to vino popiju svi vojnici (i to, čini se, pred vlastitim zapovjednicima); gdje

u okolini Stona sakriti mletačke vojnike, a očito i njihov brod. Drugim riječima, mnogo toga je lako moglo poći po krivu, a u vrlo kratkom opisu plana Antica se tih problema uopće ne dotiče. Zapravo iznenađuje njegov nonšalantni stav prema tom ključnom dijelu prevrata kojem posvećuje daleko manje pažnje nego, na primjer, opisima kršenja lastovske autonomije ili preciziranju budućeg statusa otoka pod mletačkom vlašću.

No, ako je ta varijanta osvajanja Stona nerazrađena, ostale koje Antica nudi gotovo su natuknice. Tako u samo jednoj rečenici kao alternativu spominje da bi Mlečani, nakon što on ispita situaciju, mogli direktnim napadom osvojiti taj gradić. Kao još jednu mogućnost spominje da bi se mogla postaviti i "kratka opsadica" (*un breve assediato*); kratka, ne samo zbog strašljivosti lokalnog stanovništva i manjka namirnica, nego i zato što Dubrovnik nema načina da pomogne svojoj posadi, a ne može računati ni na pomoć drugih vladara. Konačno, Antica piše da je još jedna mogućnost postupiti onako kako je Pasko Antica navodno postupio u razdoblju prve bune: otići u Veneciju, naoružati se i zatim - bez preciziranja s kojim točno trupama - otići "osvojiti spomenuta mjesta".⁶³

Toj posljednjoj varijanti zavjere Antica poklanja više pažnje, ali ne radi se o razradi taktičkih detalja, nego o čistoj retorici. Njegova temeljna teza je da trenutno postoje isti razlozi i pretpostavke za takav pothvat kao što su postojali u vrijeme lastovske bune, samo što su sada čak i značajniji (*maggiori*). Tako, na primjer, Antica piše da se i tada radilo o obrani slobode, kao što se radi i sada; tada se radilo o pitanju stranom mletačkom Senatu, sada se radi o nečemu što mu je dobro poznato; tada se radilo o neizvjesnoj i skupoj avanturi, sada se radi o izvjesnom pothvatu koji zahtijeva umjeren ili malen trošak. Nižući takve sumarne ocjene, Antica se uspoređuje ni manje ni više nego s vođom prve lastovske bune, stavljajući pritom sebe u povoljniji položaj. Naime, njegov je stav da se tada radilo o odvažnosti (*spiriti grandi*) Paska Antice, a sada se radi o još većoj odvažnosti Ivana Luke, jer "dok je Pasko htio osvojiti samo Lastovo, Ivan Luka želi osvojiti Ston, Pelješac, Mljet i Lastovo".

Kao da je svjestan manjkavosti svojih planova, Antica zaključuje taj dio napomenom da prepušta konačnu odluku o svemu "mudrosti Vaše ekscelencije koja će znati pronaći bolje načine" od onih koje je on sam predložio. Potom prelazi na opis druge faze prevrata, odnosno onoga što treba učiniti nakon osvajanja Stona. Predlaže da Mlečani isti dan pošalju jednu ili dvije galije na Lastovo i preuzmu vlast nad otokom. Lastovskoga kneza, dubrovačkog plemića, trebalo bi uzeti za taoca da bi se osiguralo Lastovce koji su u tom trenutku u Dubrovniku, a "posebno don Kolendu, Paskova sina, koji sada tamo živi". Istu stvar trebalo bi učiniti s Mljetom, za što bi bila dovoljna samo dva naoružana broda

⁶³ Čini se da u ovoj varijanti zavjere Antica računa na to da će mu mletački Senat dati novce i vojnike potrebne da on osobno osvoji dubrovačke teritorije, kao što je navodno dao Pasku Antici. Naime, prepričavajući prvu lastovsku bunu Antica piše: *Onde concessa [Venecija] à Pasquale et à suoi tutto quello che addimandavano; furono dati huomini, armi, danari et tutto cio che per quella espeditione si desiderava.*

(*barche armate*). Također, trebalo bi zabraniti svim otočanima da se igdje miču, i to pod prijetnjom vješanja, a ako to prekrše, doista ih smaknuti i zaplijeniti sva njihova dobra. Nakon toga trebalo bi ostaviti jedan naoružani brod da čuva osvojene teritorije, dok bi zarobljenog lastovskog kneza trebalo odvesti na Korčulu ili u Zadar. Što se tiče Pelješca, nakon pada Stona treba osvojiti i ostatak poluotoka. Mletački vojnici trebaju zarobiti sve dubrovačke plemiće koje zateknu, a lokalnim seljacima, kao i drugdje, zaprijetiti vješanjem ako se maknu iz svojih kuća. Pokušavajući dodatno motivirati Mlečane, Antica ih potom mami neodređenim obećanjima još većeg plijena. Naime, nakon što osiguraju Ston, ako se pruži prilika, Venecija može osvojiti i "druga okolna mjesta" pri čemu se vjerojatno misli na Primorje. Čak i više od toga: Antica nonšalantno dodaje da Venecija u tom trenutku također može "organizirati iznenadnu opsadu Dubrovnika".

Istovremeno s tim vojnim operacijama treba osigurati puni legitimitet mletačkim osvajanjima. Antica zato predlaže da Mlečani u Korčulu dovedu dvanaest najstarijih Lastovaca i tamo ih, pod prijetnjom "najstrožih kazni" za neistinu, ispituju pred lokalnim knezom i biskupom. Antica daje opsežnu listu od dvanaest pitanja koja se uglavnom svode na potvrđivanje njegove verzije predaje Lastova Dubrovniku i kršenja otočke autonomije koja su uslijedila nakon 1606. Tako mletački dužnosnici lastovske starce trebaju pitati: s kojim je "uvjetima i ugovorima" (*conditioni e patti*) Lastovo ponovno predano Dubrovniku; tko je uništio lastovski kaštel, s kojom izlikom i tko se od stanovnika s time složio; smiju li Antun i Ivan Antica biti birani za kamerlenge te ostale javne službe i zašto ne; poštuju li se lastovske povlastice u vezi biranja lokalne samouprave; je li istina da novčane kazne prikupljene na otoku idu u dubrovačku blagajnu i je li to bio običaj prije bune; je li zaista ukinut zakon koji je zabranjivao strancima da žive na otoku i posjeduju nekretnine te jesu li se zbog toga javno žalili dubrovačkom Senatu; je li Lastovcima doista zabranjeno prodavati svoja vina na "istoku"; je li to novi zakon i jesu li se žalili na njega; je li im uvedena carina na meso i jesu li protestirali protiv nje; je li istina da su ih Dubrovčani prisilili da kupe pokvareno žito po nametnutoj cijeni i je li taj običaj postojao prije bune; prisiljavaju li ih da usoljeno meso voze u Dubrovnik i je li to novi običaj; je li im zabranjeno kupovati žito izvan Dubrovnika, koliko je stara ta zabrana i je li bilo pritužbi na nju; konačno, znaju li za još neku novotariju, namet, ukidanje zakona ili običaja.

Antica napominje da tu istragu treba "provesti minuciozno da bi se moglo uvjerljivo pokazati bilo kome tko bi htio intervenirati za Dubrovčane da oni nisu održali svoja obećanja i da su se sami osudili na ovo".⁶⁴ Drugim riječima, cilj je bio potvrditi Antičino inzistiranje na tome da su Dubrovčani grubo prekršili lastovske povlastice, kao i prilično neobičnu tvrdnju da su se u tom slučaju obvezali odreći Pelješca, Lastova i Mljeta. Čitav "performans" očito je smišljen da legitimira specifično tumačenje završetka lastovske

⁶⁴ *Questo processo si dovrebbe fare minutamente per poter dimostrare autenticamente à chiunque per Ragusei si volesse movere, che loro non hanno mantenuto quello che hanno promesso; et che à cio da se si sono condannati.*

bune i spriječi intervencije dubrovačkih zaštitnika - prvenstveno Osmanlija, ali i pape te Španjolaca.

O "uznemiravanju duhova u onim krajevima": mletačka reakcija na Antičin prijedlog

Antičin adresat i sugovornik, mletački ambasador na papinskom dvoru Alvise Contarini (1597.-1651.), bio je ozbiljna politička figura. Iako u kasnim tridesetima, iza sebe je već imao funkcije mletačkog ambasadora u Ujedinjenim Provincijama, na engleskom i francuskom dvoru, a u Rim je kao predstavnik Republike stigao 1632. Njegova diplomatska karijera - tijekom koje je predstavljao *Serenissimu* u gotovo svim ključnim europskim prijestolnicama - nastavila se imenovanjem za baila u Istanbulu 1637. Konačno, kulminirala je izborom za mletačkog predstavnika na kongresu u Münsteru gdje je odigrao važnu ulogu u posredovanju između europskih sila pri sklapanju Westfalskog mira.⁶⁵

Taj iskusni diplomat očito nije bio impresioniran Antičinim prijedlogom. U svom dopisu od 21. 4. 1635., kojem je priložio Antičino pismo, Contarini kratko spominje da ga je posjetio "određeni Ivan Luka Antica, Lastovac, koji se nalazi na ovom dvoru".⁶⁶ Predao mu je urotničko pismo i žarko ga uvjeravao u odanost Prejasnoj Republici, na čemu mu je Contarini zahvalio. No što se tiče njegovog prijedloga, Contarini je Anticu upozorio da "ovo nisu vremena da se uznemiruju duhovi u onim krajevima i to na krajnje dramatičan način kao što predlaže".⁶⁷ Ipak, Contarini nije htio grubo odbiti Anticu, "jer mi se čini da onaj dio gdje govori da Dubrovčani nisu održali obećanja dana Lastovcima tijekom pomirenja [1606.] koje je sklopljeno osmanskim posredovanjem, može izvrsno poslužiti da se u Konstantinopolu diskreditira Dubrovčane u drugim stvarima; naime, čini se da su direktno prekršili zakone i sporazume s vlastitim podanicima bez ikakvog obzira ili poštovanja prema posredovanju Porte u spomenutom izmirenju".⁶⁸ Drugim riječima, čini se da je jedino što je Contarini vidio u Antičinu prijedlogu bilo korisno oruđe u gotovo neprekidnim sukobima mletačkih i dubrovačkih diplomata na sultanovu

⁶⁵ Za Contarinijevu biografiju i opsežan popis literature o njemu, vidjeti: Gino Benzoni, "CONTARINI, Alvise", u: *Dizionario Biografico degli Italiani* 28 (1983.), https://www.treccani.it/enciclopedia/alvise-contarini_%28Dizionario-Biografico%29/ pristupljeno 22. 5. 2022. Contarinija ne treba miješati s njegovim imenjakom i suvremenikom (1601. – 1684.), koji je također bio diplomat, a potom i mletački dužd.

⁶⁶ ASV, *Senato, Dispacci, Dispacci degli ambasciatori e residenti, Roma*, filza 11, no. 487 fin 489 prima, f. 161r, dopis Contarinija Senatu od 21. 4. 1635.

⁶⁷ ...così, quanto alla scrittura, li ho considerato che questi non sono tempi di mover humori in quelle parti, della maniera massima che egli va proponendo (*ibidem*: f. 161r).

⁶⁸ Non ho però manco voluto ricusarla perche mi pare che quella parte dove rappresenta l'inosservanza delle cose promesse da Ragusei à Lagostani nella pace che fu fatta sotto la mediatione de'Turchi possa mirabilmente servire à Constantinopoli per levare il credito à medesimi Ragusei negli altri maneggi; mentre apparisce che così di diretto habbiano violato le leggi ed i patti con i loro medesimi sudditi, e senza riguardo o rispetto alcuno alla mediatione della Porta nella pace predetta (*ibidem*: f. 161r–161v).

dvoru, sukobima koji su bili osobito intenzivni posljednjih godina zbog tzv. "lokrumske krize".⁶⁹ Contarini dodaje da mletački Senat možda može Antici dodijeliti neku službu, beneficij ili prihod da bi zadržao njegovu odanost i odanost njegove obitelji koja, sudeći po sadržaju pisma, ima određeni ugled na Lastovu.

Mletački Senat složio se sa svojim diplomatom. Odgovarajući na njegovo pismo 28. 4. 1635., senatori su samo kratko napisali: "Dobro ste odgovorili onom Antici s Lastova u vezi njegovih smionih namjera protiv Dubrovčana i na isti način trebate postupiti ako bude još prilika, ophodeći se s njim općenitim riječima o naklonosti i našoj dobroj volji".⁷⁰ Drugim riječima, Contariniju je samo rečeno da pokuša zadržati naklonost dubrovačkog nezadovoljnika, dok se o Antičinu prijedlogu, čini se, nije ozbiljno raspravljalo.

To i ne čudi jer je jasno da takav plan nije mogao zanimati Veneciju. Antica je Mlečane pokušavao nagovoriti na krajnje rizičan pothvat, a nije nudio ni dobre razloge ni suvisao plan, pa čak ni ozbiljnu pomoć. Za početak, kao što je već spomenuto, njegov plan akcije bio je nerazrađen i ostavljao je niz taktičkih nejasnoća. Jednako tako, Antica je očito očekivao da se prevrat izvrši isključivo mletačkim novcem i trupama. Iznenađujuće je da ne spominje ono što je očito, a to je nezadovoljstvo dijela otočana koji bi se gotovo sigurno pridružili mletačkom osvajanju, a potom i entuzijastično podržali mletačku vlast. Poslije će biti riječi o tome da ta pogreška vjerojatno nije slučajna, ali je rezultat svakako bio nezgodan: Antica sa svoje strane Veneciji nudi isključivo sebe.

No čak i da je Antica nudio ozbiljnije argumente i resurse, iz mletačke perspektive proljeće 1635. definitivno nije bilo vrijeme "da se uznemiruju duhovi u onim krajevima". Naime, kao i uvijek s Dubrovnikom, ključno je pitanje bilo kako bi na mletačku intervenciju reagirali zaštitnici Republike. To pitanje bilo je još akutnije zbog specifične vanjskopolitičke konstelacije u trenutku kad Antica piše. Na najširem međunarodnom planu u tom trenutku Venecija se svim silama trudila održati svoju politiku "naoružane neutralnosti" i na svaki način izbjeći da bude uvučena u Tridesetogodišnji rat.⁷¹ Ta nestabilnost na sjevernim granicama, ali i u samoj Italiji, davala je dodatnu važnost vječnom prioritetu mletačke politike, a to su odnosi s Osmanskim Carstvom. Iako su dvije sile bile u miru

⁶⁹ O tom sukobu, koji se osim vlasti nad Lokrumom ticao i brojnih drugih pitanja, a duboko je obilježio mletačko-dubrovačke odnose 1631.–1635., vidi: Antun Vučetić, "Dubrovčani na obrani svog teritorija i slobodne plovidbe prema Mlečanima početkom XVII. vijeka", u: Antun Vučetić, *Studije iz dubrovačke prošlosti: izabrani tekstovi*, ur. Lovro Kunčević i Ivan Viđen, Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2020., 51–82; R. Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*, 83–101; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II, Zagreb: NZMH, 1980., 98–102.

⁷⁰ *Rispondete bene à quell'Antizza da Lagosta sopra quelle sue calde intentioni contro Ragusei et nello stesso modo havrete à fare, se piu v'occorresse, e quanto à lui lo andarete trattenendo con parole generali d'affetto, e di nostra buona volontà* (ASV, Senato, Deliberazioni, Roma ordinaria, Registri 36, f. 30r, pismo Senata ambasadoru u Rimu, 28. 4. 1635.).

⁷¹ Najdetajniji pregled situacije iz mletačke perspektive još uvijek je: Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia. Tomo 7, Venezia*: Pietro Naratovich, 1858., 323–330; za generalni europski kontekst sredinom 30-ih godina 17. stoljeća vidjeti klasičnu studiju: *The Thirty Years' War*, ur. Geoffrey Parker, London i New York: Routledge, 122–137.

već desetljećima, čini se da je upravo sukob s Dubrovnikom, odnosno "lokrumaska kriza", prijetio ozbiljnom narušavanju njihovih odnosa. Tako su mislili dobro upućeni promatrači poput francuskog ambasadora u Istanbulu, grofa de Césyja. Potkraj 1634. on je preko poklisara harača uvjeravao dubrovačke vlasti da konačno pošalju poslanstvo u Mletke i riješe spor, bojeći se da bi uporno dubrovačko lobiranje na Porti moglo dovesti ni manje ni više nego do rata Venecije i Osmanlija (a time i definitivno isključiti Veneciju iz potencijalnog protuhabsburškog saveza).⁷² I sama se Venecija ranih 30-ih godina 17. stoljeća uporno trudila - diskretno, bez da ostavi dojam slabosti - uvjeriti dubrovačke vlasti da pošalju izaslanika na lagune. Stalan motiv u korespondenciji mletačkih dužnosnika tog vremena je duboka iritacija, čak tjeskoba, zbog upornog dubrovačkog spletkarenja na Porti i odbijanja da se otvorena pitanja riješe bilateralnim pregovorima.⁷³ Zato su mletačke vlasti s olakšanjem primile vijest koju je u travnju 1635., dakle upravo kad Antica piše, javio "uobičajeni informator" iz Dubrovnika: dubrovački Senat priprema poslanstvo u Veneciju.⁷⁴ Pristati na Antičin prijedlog u trenutku kad se napokon stabiliziraju odnosi s Dubrovnikom, a time i s Visokom Portom, za Veneciju bi doista predstavljalo nepotreban avanturizam.

Lastovo, MDCXXXV.

Koliko god Antica spominjao da zbog duge odsutnosti ne zna za sve dubrovačke malverzacije, nema sumnje da je bio svjestan situacije na Lastovu, barem u osnovnim crtama. Točnije rečeno, sigurno je znao da na otoku postoji široko prošireno nezadovoljstvo i da su članovi njegove obitelji među nezadovoljnicima. Uostalom, tako je bilo već godinama i o tome i sâm opsežno piše. Možda je čak bio svjestan - ako ne drugačije, onda saznavši to od de Gratiisa - da višegodišnja kriza lastovsko-dubrovačkih odnosa

⁷² *Papiers de l'ambassade de Philippe de Harlay, comte de Césy, à Constantinople. II. Lettres et mémoires de Mr de Césy, ambassadeur à Constantinople, pendant et après son ambassade, aux ambassadeurs pour le Roy, tant en Italie qu'ailleurs, et desdicts ambassadeurs à Mr de Césy, 1620-1644*, f. 334r-335r, pismo grofa de Césyja francuskom ambasadoru u Veneciji, Mr. de la Thuillerie, 4. 11. 1634. (digitalizirani dokument dostupan na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52000533f/f675.item.zoom#>, pristupljeno 25. 4. 2022.). De Césy je vjerovao da iza čitave stvari stoji napuljski potkralj koji huška Dubrovčane, nadajući se da će njihove žalbe izazvati sukob Venecije i Osmanlija.

⁷³ Za neke primjere vidjeti: ASV, *Senato, Dispacci, Provveditori da terra e da mar e altre cariche*, busta 291, 2a no. 274, no. 303, no. 316; busta 292, no. 75; busta 293, no. 234.

⁷⁴ Za izbor poslanika Miha Sorga, njegovu uputu i put do Venecije u travnju 1635. vidi: Antun Vučetić, *Lokrum i odnošaji Dubrovnika sa Mletcima u XVII. vijeku iz izvještaja poslanika M. Sorga*, Split: štamparija A. Zannoni i M. Suidarčić, 1889., 24–25. Da je Venecija za to vrlo brzo doznala, vidljivo je iz pisma generalnog providura Zena mletačkom Senatu s početka travnja. Prenoseći vijesti od svog *solito confidente*, Zen piše da je veliki vezir potaknuo dubrovačke poklisare da Republika pošalje poslanstvo u Mletke, a na to ih je nagovarao i francuski ambasador na Porti. Stoga su dubrovački vijećnici nakon pet dana žestokih rasprava odlučili poslati ambasadora u Veneciju, bez obzira na to što će to izazvati nezadovoljstvo napuljskog potkralja koji je *autore et consultore di tutti i loro tentativi* (*Senato, Dispacci, Provveditori da terra e da mar e altre cariche* busta 293, no. 244, pismo providura Zena Senatu iz Zadra, 4. 4. 1635.).

ide prema kulminaciji upravo 1635. Svijest o tome vjerojatno je bila jedan od razloga zašto se odlučio za radikalni pothvat.

Iako je rasplet te krize slijedio tek u drugoj polovici 1635., jasno je da se radilo o problemima koji su obilježavali odnose otoka i Grada već dulje vrijeme, pa itekako ima smisla prikazati ih. Možda najvažniji spor između Zajednice i dubrovačkih vlasti kasnih 20-ih i ranih 30-ih godina 17. stoljeća bio je vezan uz izvoz otočkih vina, odnosno nedavno uvedenu globu na vina koja se prodaju na "istoku" (Mletačkoj Albaniji). Kao što je spomenuto, prijepori oko te odredbe Senata trajali su još od 1626., kad je donesena. Lastovci su, čini se, dva puta bezuspješno molili da se ukine, a dio njih upustio se u krijumčarenje, zbog čega je lokalni knez uveo stroge kazne za bilo kakav izvoz vina bez njegove dozvole. U lipnju 1635. Lastovci su odlučili pokušati ponovno: novu molbu dubrovačkim vlastima da se dopusti slobodan izvoz vina na "istok" podnijeli su Marin Čučević i više puta spominjani don Kolenda Antica.⁷⁵ Čini se da je to učinjeno protiv volje lastovskoga kneza Sorga, koji je odbio potpisati molbu Zajednice kao što je običaj nalagao, smatrajući da bi podržavanje tog zahtjeva bila "drskost" (*indicenza*).⁷⁶ Očito shvaćajući da je nezadovoljstvo na otoku ozbiljno, dubrovački je Senat 21. 6. 1635. još jednom raspravljao o spornoj odredbi. Odbačen je prijedlog da se Lastovcima dopusti izvoz vina na "istok" bez ograničenja, ali je usvojena kompromisna mjera kojom je taj izvoz dopušten uz ozbiljne ograde, odnosno uz posebnu dozvolu Senata i naglasak da sve starije odredbe ostaju na snazi.⁷⁷

Dakle, nakon godina odbijanja Senat je ipak donekle popustio pod pritiskom otočana, ali se potrudio da Lastovci budu svjesni iznimne "milosti" koju su dobili. Tako je Malo vijeće u pismu lastovskom knezu i sucima, u kojem ih obavještava o novoj odluci, isticalo da Senat "ima najbolju namjeru ne samo održati vas u starim privilegijama, nego i pokazati nove znakove svoje naklonosti".⁷⁸ U pismu napisanom

⁷⁵ To spominje dubrovački Senat u pismu lastovskom knezu Petru Mihovu Sorgo i sucima, datiranom 25. 6. 1635. (LP, sv. 16, f. 139v). Treba napomenuti da se u tiskanom izdanju lastovskog statuta, u kojem se donosi kopija ovog pisma, spominje da je uz Kolendu pismo donio *Marin Caucich*, no očito se radi o pogreški jer u izvorniku pisma jasno stoji *Čiuchevic* (*Lastovski statut*, 455). O toj molbi Zajednice ukratko vidjeti i: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 231.

⁷⁶ LP, sv. 16, f. 140r, 25. 6. 1635. pismo Senata lastovskom knezu Petru Miha Sorgu. Senat je, iako hvaleći njegove napore u državnom interesu, ipak zamjerio knezu što je odbio potpisati to pismo: *... biasma [Senat] grandemente, che contra l'antica e continua osservanza e consuetudine, non habbiate voi sottoscritto la lettera scrittaci dalla Università, non essendo ciò indicenza, come à voi pare che sia, ma superiorità con la quale i conti nostri rappresentanti debbono intervenire in tutte le loro affari, le quali sempre gli devono esser note per ragion di buon governo, e quando vi paresse che simili lettere possono per il contenuto loro indecenti e si debbe con buone parole e maniere schifar che non si scrivano o, doppo scritte, e sottoscritte dirci con vostre lettere il mancamento che contenessero a vostro giudizio per nostro governo...*

⁷⁷ ACR, sv. 94, f. 200v–201r, odredba je datirana 21. 6. 1635., a vrijedila je i za mljetska vina (kao što se na njihov odnosila i zabrana iz 1627.). Unesena je i u statut (*Lastovski statut*, 455–456).

⁷⁸ *...tenendo il Senato ottima intentione, non solo di mantenervi le antiche concessioni, ma anco per usarvi nove dimostrazioni della sua benevolentia* (LP, sv. 16, f. 139v, pismo lastovskom knezu i sucima, 25. 6. 1635.).

isti dan, a upućenom samo lastovskom knezu, dubrovačke su vlasti još jasnije otkrivale svoju tjeskobu. Naredili su mu neka registrira novu odredbu u javne knjige "pazeći na reakcije svih, kako svećenika tako i svjetovnjaka" da bi ih mogao odmah obavijestiti, i to o konkretnim imenima. Potom su, jednako simptomatično, dodali da knez pred otočanima treba naglašavati da se ne radi samo o vraćanju na staro, nego da su njihove povlastice čak uvećane i da slično dopuštenje nisu imali "nikad prije".⁷⁹

No zabrinutost dubrovačkih vlasti zbog situacije na Lastovu najjasnije otkriva sljedeća činjenica: samo dva dana nakon donošenja nove odredbe o vinu Senat je odlučio poslati sindike na otok. Ovi periodično birani dužnosnici, sa širokim ovlastima da provode istrage i na licu mjesta rješavaju probleme u dubrovačkom distriktu, dobili su opsežnu uputu koja je sjajan katalog svih tjeskoba dubrovačkih vlastodržaca. Iako je odluka o njihovu slanju donesena još u lipnju, ta je uputa zbog ljetne stanke Senata usvojena tek u ranom listopadu 1635.⁸⁰

Na početku upute trojici sindika naređuje se da čim dođu na otok moraju preuzeti pečat s likom sv. Vlaha od lokalnoga kneza "koji im treba stajati na raspolaganju".⁸¹ Potom će objaviti da im se bilo koji od otočana može javiti s pritužbom i dovesti svjedoke da provedu istragu te donesu presudu. Ipak, postoje znakovite iznimke u slučaju tužbi vezanih uz "državni interes" (*interesse pubblico*). Ukoliko tijekom svojih istraga otkriju da je neki od svjetovnjaka "zgriješio prema državi" (*colpevole verso il pubblico*), trebaju ga pri povratku povesti sa sobom da bi mu sudio sam Senat.⁸² Ako istu stvar otkriju u vezi nekog od svećenika, procedura je bila delikatnija. Vjerojatno strepeći od povrede crkvenog imuniteta, ali također svjesni utjecaja i subverzivnosti lastovskoga klera, Senatori su sindicima naredili da kod takvih slučajeva samo naprave zapisnik koji će po povratku donijeti sa sobom pa će o daljnjem postupanju odlučivati Senat.⁸³

Nakon opisa opće misije sindika, u uputi se preciziraju i njihovi specifični zadaci. Ne iznenađuje da je jedan od najvažnijih vezan uz delikatno pitanje izvoza otočkih vina. Senatori podsjećaju sindike da je nedavno benevolentno odgovoreno na zahtjev

⁷⁹ ...con osservare il sentimento di ciascuno, tanto delli preti, quanto di secolari circa questa terminatione per poter celi nominatamente continuamente avvisare subito, et alla giornata per via di tartana a posta ...in tutto manterirete, che non solo non si è creato nelle concessioni che hanno havuto fin hora, ma che l'habbiamo ampliato con questa concessione per poterli estrar verso Levante la quale così esplicita non hanno havuto mai prima pero che preceda la licenza del consiglio di Pregati (LP, sv. 16, f. 140r, pismo Senata lastovskom knezu Petru Miha Sorgu, 25. 6. 1635.).

⁸⁰ Za odluku o slanju sindika vidi: ACR, sv. 94, f. 202r, 23. 6. 1635.; za odluke o njihovu budžetu i uputi, f. 214v–215r, 8. 10. 1635. Za uputu sindicima, datiranu 9. 10. 1635., vidjeti: LP, sv. 16, f. 161v–164v. Općenito o sindicima na Lastovu vidjeti: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 126, 132, 346; *Lastovski statut*: 425–426.

⁸¹ O pečatu lastovskoga kneza, uvedenom 1514., i različitim od pečata same lastovske zajednice, vidjeti: A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 113; *Lastovski statut*, 419–420.

⁸² U pomalo konfuznoj pisanjoj uputi, ta napomena vezana uz svjetovnjake nalazi se odvojeno, pokraj teksta (LP, sv. 16, f. 164r).

⁸³ *Ibidem*: f. 161v–162r.

Zajednice i dopušteno da Lastovci mogu izvoziti vina na Levant. Sindici moraju pažljivo ispitati "je li ih netko od svećenika ili laika huška da ne prihvate tu odredbu" i to javiti Senatu.⁸⁴ Ako s otočanima budu razgovarali o toj temi, trebaju im reći sličnu stvar kao i lastovski knez: da je Senat tim ustupkom, kakav nisu imali nikad prije, čak povećao njihove privilegije. Dozvola Senata za izvoz vina u svakom pojedinom slučaju - koja je očito dovodila u pitanje o kolikom se ustupku zaista radi - potrebna je samo zato da bi se ispoštovali stariji dubrovački zakoni. Sve u svemu, Lastovci se zbog nove odredbe trebaju osjećati "ne samo zadovoljnima i posebno povlaštenima, nego i zahvalnima, jer je učinjena na njihovu molbu i njihovo zadovoljstvo".⁸⁵

Kakvih su se reakcija dubrovačke vlasti bojale, postaje jasno potkraj upute gdje je sindicima naređeno da ispitaju dva slučaja o kojima ih je nedavno obavijestio lastovski knez Sorgo. Prvo su trebali provjeriti Sorgove vijesti da se "na otoku organiziraju nekakvi sastanci i skupljaju određeni prilozi".⁸⁶ O čemu se radilo, postaje jasno iz istrage koju je Sorgo proveo u kasnom rujnu i ranom listopadu 1635. Naime, knez je doznao da se bez njegove dozvole skupljaju prilozi za refundiranje troškova nedavnog poslanstva kojim je Zajednica isposlovala ukidanje sporne odredbe o izvozu vina (a Sorgo je, kao što je već spomenuto, odbio potpisati tu molbu). Da stvar bude gora, određeni Frano Braić te priloge skupljao je po naređenju sudaca i kamerlenga Zajednice. Pozivajući se na zabranu okupljanja bez dozvole lokalnoga kneza, donesenu još 1602., Sorgo je proveo istragu i zabranio da se s time nastavi. No čini se da lastovski suci i kamerlengo time nisu bili pretjerano impresionirani, jer je knez par dana potom saznao da su se oglušili na njegovo direktno naređenje i da se s prikupljanjem nastavilo.⁸⁷ Drugi slučaj koji su sindici trebali istražiti dobra je ilustracija načina na koje su neki otočani doživljavali trgovinska ograničenja koja je dubrovačka vlast nametala. Naime, Sorgo je javio da je njegov kancelar čuo svećenika Andriju Dragoševića, u vrijeme kad se razgovaralo o izvozu vina, kako nekim Lastovcima govori: "Prije dopustite da vas isijeku na komadiće, nego što se podvrgnete bilo kakvim kaznama [za izvoz vina], jer otok je naš i nitko nam ne može nametati kazne i druga davanja".⁸⁸

Još jedan važan zadatak sindika, kojem je posvećen značajan dio upute, bio je svojevrstni *damnatio memoriae* lastovske bune. Senatori pišu da su čuli da se u lastovskoj kancelariji nalaze mnogi spisi iz vremena pobune, i žele ih "potpuno uništiti" (*estinguere*

⁸⁴ ...se alcuno li fomenta, ò di religiosi ò di secolari, per non acquietarsi à essa terminatione (ibidem: f. 163v).

⁸⁵ ...di che devono restar et mostrarsi non solo contenti et favoriti straordinariamente essendosi fata à loro istanza et compiacenza ma anco obbligati (ibidem: f. 163v-164r).

⁸⁶ ...che si fanno al presente alcuni conventicelli à quella isola et che si riscuotano certe tanse (ibidem: f. 164r).

⁸⁷ Za istragu koju je proveo lastovski knez vidi DL, sv. 18, f. 82r-84v, 25. 9. 1635. i 1. 10. 1635.; za relevantan dio upute sindicima: LP, sv. 16, f. 164v.

⁸⁸ ...ha sentito dire da Don Andrea Dragosceovich à certi Lagostani in tempo che si trattava sopra i vini che navigano per di fora, lassatevi più tosto tagliar à pezzi e bocconi, et non vi sottoponete alla gabella di sorte alcuna, perche Isola è nostra, et nessuno ni ci può impor gabelle ne altri datij (ibidem: f. 164v).

totalmente). Stoga zapovijedaju sindicima da temeljito pregledaju kancelarijske knjige i kada naiđu na tragove pobune, odnosno potpise onih koji su je vodili, taj dio teksta prekrize tako da se više ne može pročitati. No moraju to učiniti oprezno i obzirno "tako da spomenuti Lastovci ne postanu sumnjičavi i da se ne naljute"; štoviše, sindici im trebaju objasniti da je ovo sustavno uništavanje dokumenata pitanje upravo lastovske "časti i mira".⁸⁹ Malo potom u uputi Senatori se još jednom vraćaju na tragove neugodnih događaja od prije tridesetak godina. Pišu da na otoku navodno postoji "portret Paska Antice, glavnog vođe pobune koje ne želimo da se itko može prisjetiti vidjevši tu sliku" pa se sindici moraju potruditi da je pronađu i unište.⁹⁰

Konačno, značajan dio upute posvećen je vjerojatno najsubverzivnijoj skupini na otoku, a to je lokalno svećenstvo. Lastovski kler ne samo da je bio najbogatiji i najobrazovaniji dio stanovništva, nego je njegov politički dosje bio prilično zabrinjavajući: trojica svećenika predvodila su pobunu 1602. godine, a treba podsjetiti da će klerici igrati ključnu ulogu i u idućem pokušaju bune 50-ih godina 17. stoljeća.⁹¹ Već spomenute činjenice da su dubrovačke vlasti lastovskom knezu posebno napomenule da pazi na reakcije "kako svećenika tako i svjetovnjaka" te da su sindicima dane posebne upute kako postupati u slučaju da otkriju protudržavnu aktivnost klerika, ukazuju na podozrivost vlasti prema toj društvenoj skupini.

Ona još jasnije dolazi do izražaja u uputi u kojoj Senatori podsjećaju sindike na to da su lastovski klerici u rujnu 1631. osnovali svoju bratovštinu i napisali njezin statut. To je "iznimno štetna stvar" (*cosa perniciosissima*) iz razloga koji su sindicima poznati i o kojima

⁸⁹ *Ibidem*: f. 162r–v. Čini se da Senat nije do kraja promislilo o tom potezu, jer je doveo do neželjenih posljedica. Naime, nakon što su sindici doista precrtali potpise u jednoj knjizi oporuka i jednoj knjizi kupoprodajnih ugovora, ti spisi izgubili su pravnu valjanost. Stoga su sindici u svibnju 1636. po uputi Senata pisali lastovskom knezu da ponovno prođe te knjige i potpiše se na sve te dokumente, kao i da registrira njihovo pismo, kako bi osigurao valjanost spomenutih dokumenata (DL, sv. 18, f. 13v–14v, pismo sindika lastovskom knezu, 29. 5. 1636.).

⁹⁰ *Intendiamo che si trova a Lagosta uno quadro con ritratto di Pascoie Antizza stato capo generale della rebellione, la quale non voriamo che si possa ramemorare in veruno con la visione di esso ritratto...* (LP, sv. 16, f. 163v).

⁹¹ Dobar dio klerika na otoku poticao je iz najuglednijih vijećničkih obitelji, a uživali su značajne prihode od velikog broja beneficija, osnovanih od članova svojih obitelji, često uz uvjet da beneficijar bude u rodu s osnivaateljem. Svećenici su imali velik utjecaj i u iznenađujuće brojnim lastovskim bratovštinama, a dubrovačke vlasti trudile su se suzbiti ga raznim odredbama - najočitije odredbom o izbacivanju klerika iz laičkih bratovština. Kler je također bio relativno brojan: na primjer, na temelju matičnih knjiga znamo da je sredinom 17. stoljeća na otoku bilo 12 svećenika, dok ih je 1715. bilo 14 (za više o lastovskom kleru vidjeti: M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 268, 284–285; A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 359–379; Antun Jurica, *Lastovo. Stanovništvo u domovini i u svijetu*. Lastovo: Vlastita naklada, 2010., 23; *Lastovski statut*, 421–422). Jednako tako, svećenici su imali značajne zemljišne posjede, a 1660. godine dvojica svećenika među najvećim su posjednicima na otoku (I. Ipšić, "Vlasnička struktura i društveni odnosi na otoku Lastovu", 151–152). Da je kler društveni status sačuvao i gotovo 200 godina poslije, pokazuje rečenica iz izvještaja lastovskoga kneza Vlaha Marina Caboge, nastalog 1808., u kojoj se svećenstvo spominje kao zasebna i najbogatija društvena grupa na otoku: *La popolazione è divisa in tre ceti; quello degli ecclesiastici, nobili ereditari e popolo. I primi sono i più ricchi colle cap(p)ellanie, benefizzii e legati am(m)essi alle chiese da loro governate, e che possiedono la miglior parte dell'isola* (Josip Lučić, "Prilike na Lastovu početkom 1808. (Izvjestaj lastovskog kneza Vlaha Marina Caboge)", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 30 (1992.), 120).

se raspravljalo, pa je tadašnji nadbiskup na zahtjev Senata odbio potvrditi spomenuti statut.⁹² No moguće je da se lastovski kler neće pomiriti s time, nego će pokušati iznova dobiti potvrdu, možda čak i uz pomoć intervencije iz Rima. Štoviše, moguće je da su se upravo s tim ciljem počeli iznova sastajati u skladu sa spomenutim statutom. Senatori ističu da bi ih to "jako smetalo" jer ne žele "nikakve novotarije", pa sindici trebaju na sve načine saznati što se događa i to odmah pismom javiti u Dubrovnik. Ako bi ih svećenici pitali nešto u vezi te svoje bratovštine, sindici ih trebaju pažljivo saslušati, a onda reći da o tome nemaju nikakvu uputu. Posebno je naglašeno da sindici trebaju obavijestiti Senat o svim detaljima: koji od svećenika, ali i svjetovnjaka, žele kontrolirati rad lastovskog zbora; što pojedinci čine javno, a što tajno; i posebno, koja zemljišta i prihodi na otoku pripadaju spomenutim svećenicima.⁹³

Sindici su ujesen 1635. boravili na Lastovu i donijeli niz odredbi vezanih uz kneževo sudovanje, rad kancelarije i poljoprivredne poslove.⁹⁴ Jednako tako, proveli su niz istraga. Nažalost, dokumenti o tim istragama nisu sačuvani, ali jest nekolicina presuda otočanima - i to presuda koje je donio Senat, što, u skladu s uputom sindicima, znači da se radilo o određenoj povredi "državnog interesa". Drugim riječima, nije poznato o kojim se prijestupima radilo, ali ono što se može rekonstruirati iz zapisnika Senata jest kakve su kazne propisane i, još zanimljivije, tko su bili optuženici.

Prvi među njima bio je Marin Antunov Antica, brat Ivana Luke. Otvarajući raspravu o istrazi koju su proveli sindici, Senat ga je 13. 11. 1635. osudio na šest mjeseci tamnice i potom na još dvije i pol godine prisilnog boravka u Gradu. Senat je također odredio da mora doći na odsluženje kazne unutar dvadeset dana od priopćenja presude, pod prijetnjom dvostruke kazne ako ne dođe.⁹⁵ Dva dana kasnije Senat je opet raspravljao o spomenutoj istrazi i krivima proglasio Stjepana Pilina i Ivana Antuna Anticu, odnosno sina Paska Antice i rođaka Ivana Luke i Marina.⁹⁶ Doduše, odlučeno je da ih se samo

⁹² Senat je o bratovštini lastovskih svećenika raspravljao 29. 4. 1632. i odlučio da se odaberu dvojica članova Malog vijeća koji će nadbiskupa uvjeriti da ne potvrdi statut bratovštine lastovskih svećenika (*Secreta Rogatorum*, sv. 4, f. 74v). Također, već tada je razmatrana mogućnost da se na otok pošalju sindici, ali je konačna odluka odgođena.

⁹³ LP, sv. 16, f. 163r. Osim spomenutim trima ključnim temama - novom odredbom o vinu, uništavanjem sjećanja na pobunu i bratovštinom svećenika - sindicima je u uputi također dan zadatak da riješe nekoliko manjih problema. Na primjer, trebali su ispitati pridržavaju li se lokalni knezovi zabrane trgovanja na otoku ili saznati tko je od Lastovaca nedavno pisao generalu dominikanskog reda žaleći se na vikara dubrovačke dominikanske kongregacije.

⁹⁴ Te odredbe unesene su u statut: *Lastovski statut*, 456–457.

⁹⁵ ACR, sv. 94, f. 220v, 13. 11. 1635. Na margini uz tu presudu zabilježeno je da je Marin Antica 3. 6. 1636. odslužio zatvorsku kaznu. Za pomilovanje je molio tri puta, a Veliko vijeće je njegovu molbu - da mu se ukine konfinacija u gradu - prihvatilo u lipnju 1636., dok su prijašnje odbačene s velikom većinom glasova (DAD, *Acta Consilii Maioris*, ser. 8, sv. 36, f. 185r, 190v, 195r).

⁹⁶ ACR, sv. 94, f. 221r, 15. 11. 1635. Radi se o Ivanu Antunu, sinu Paska Antice, koji je sudjelovao u kasnijoj pobuni 1652. i nikad se potom nije vratio iz progonstva (A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 240; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 268; N. Vekarić, "Lastovski pobunjenici 1602. godine", 51).

ukori, što znači da njihov prijestup nije bio ozbiljan. Potom se glasalo o odgovornosti Antuna Antice, oca Ivana Luke i Marina, koji je proglašen nevinim.⁹⁷ S druge strane, krivim je proglašen Stjepan Fulmiz - inače, jedan od lastovskih sudaca između rujna 1634. i rujna 1635. - koji je osuđen na tri mjeseca u tamnici, a nakon toga na još šest mjeseci prisilnog boravka u Dubrovniku.⁹⁸

Drugim riječima, u očima dubrovačkih vlastodržaca, za nepoznati prijestup - vjerojatno političke prirode - uz Marina Anticu najodgovorniji je bio Stjepan Fulmiz. S druge strane, Stjepan Pilin i Ivan Antun Antica očito su imali posve sporedne uloge. Presuda koja je donesena za Marina Anticu i Stjepana Fulmiza prilično je neuobičajena. Naime, u Republici inače nisu izricane tako duge zatvorske kazne, a i mjera konfinacije u Gradu također je rijetko primjenjivana.⁹⁹ Ovdje se sigurno nije radilo o nekom od najtežih političkih prekršaja poput veleizdaje jer se za to redovito izricala smrtna presuda. Vjerojatnije se radilo o nekom prekršaju srednje težine, ali takvom da se senatorima učinilo pametno da Anticu i Fulmiza na određeno vrijeme uklone s Lastova i, možda još važnije, imaju na oku.¹⁰⁰

Ono što postaje jasno iz svih navedenih primjera jest to da upravo u vrijeme kad Antica piše svoje urotničko pismo kulminira višegodišnja kriza u odnosima između dubrovačkih vlasti i Lastova. Drugim riječima, nema sumnje da u tom trenutku na otoku postoji značajan broj nezadovoljnika. I to nezadovoljnika koji nisu pripadali samo poslovično problematičnoj obitelji Antica nego i širem krugu otočke elite te su obuhvaćali ne samo laike nego i utjecajni lokalni kler.¹⁰¹ Stoga nije odviše spekulativno

⁹⁷ ACR, sv. 94, f. 221v, 15. 11. 1635. Uz Antuna Anticu nevinim je proglašeno još šest Lastovaca (*ibidem*: f. 222r). Doduše, možda nije slučajno da se o Antunu Antici odlučivalo pri početku glasanja, dok su ostale oslobođajuće presude donesene na kraju sjednice.

⁹⁸ ACR, sv. 94, f. 221v. Kao i Marin Antica, i Fulmiz je tri puta molio pomilovanje od Velikog vijeća, a pomilovan je tek iz trećeg pokušaja u lipnju 1636., kad je već odslužio zatvorsku kaznu i oslobođen je samo od konfinacije u Dubrovniku (*Acta Consilii Maioris*, sv. 36, f. 185r, 190v, 195r). Za Fulmizov izbor na sudačku funkciju, vidjeti: DL, sv. 17, a tergo f. 23v, 23. 9. 1634. Za još neke, uglavnom genealoške podatke vidjeti: A. Jurica i N. Vekarić, *Lastovski rodovi*, 155. Inače, Stjepan Fulmiz (oko 1607.–1668.) bio je jedan od lastovskih sudaca koji su naredili da se po otoku skupljaju prilozima za refundaciju troškova poslanstva u vezi vina, mimo a potom i protiv volje kneza Sorga (DL, sv. 18, f. 84r, 1. 10. 1635.). No ovdje se vjerojatno ne radi o presudi za taj prekršaj, jer među osuđenima nema drugih Lastovaca koji su s Fulmizom sudjelovali u tome, a oni koji su osuđeni s njime se ne spominju u istrazi o skupljanju priloga.

⁹⁹ Za zatvorske kazne u 18. stoljeću vidi: N. Lonza, *Pod plaštem pravde*, 167.

¹⁰⁰ Treba spomenuti da je u studenome 1635. Senat, na temelju procesa koje su proveli sindici, za nespecificirane prijestupe krivima proglasio i samoga lastovskoga kneza Petra Sorga i njegova kancelara Bartolomeja Vincentija. Sorgo je opozvan te osuđen na 6 mjeseci tamnice i globu od 100 dukata, a zabranjeno mu je da ikada više bude lastovskim knezom, dok je Vincenti osuđen na tamnicu u trajanju od mjesec i pol dana (za ove presude vidjeti ACR, sv. 94, f. 218r–v, 223v–224v; za Sorgove i Vincentijeve opetovane molbe za pomilovanje, koje su na koncu rezultirale ublažavanjem kazne: ACR, sv. 94, f. 236v, 247r; *Acta Consilii Maioris*, sv. 36, f. 171v, 184v).

¹⁰¹ Najočitiiji primjer je Stjepan Fulmiz koji ne samo da je osuđen zajedno s Marinom Anticom, nego je bio i jedan od sudaca koji su organizirali skupljanje priloga po otoku mimo kneževa znanja. Još jedan primjer uglednog Lastovca koji očito nije bio sklon dubrovačkoj vlasti je spomenuti svećenik Andrija Dragošević koji je po dojavi kneza Sorga Lastovce poticao da se prije daju isjeći na komade nego dopuste da im se uvede globa na izvoz vina.

za pretpostaviti da bi barem dio otočana s entuzijazmom dočekaio mletačke galiije u ljeto 1635. Jednako tako, nije odviše spekulativno za pretpostaviti da je Antica toga bio svjestan, a na zanimljivo pitanje zašto taj očiti argument uopće ne spominje, bit će odgovoreno u zaključku ove studije.¹⁰²

Zaključak: o baroknom dijalogu moći, Antičinoj šutnji i analogijama s Držićem

Antičino urotničko pismo baca novu svjetlost na nekoliko važnih pitanja. Na najopćenitijoj razini, njegov opis dubrovačke vladavine otkriva mnogo o odnosu Dubrovnik i Lastova u prvim desetljećima 17. stoljeća. Ono što prvo upada u oči jest to da se nije radilo o jednosmjernom procesu nametanja političke volje iz Dubrovnik nego o dijaloškoj situaciji, procesu neprekidnog "pregovaranja" između između vladara i vladanih. S jedne strane, očito je da otočani nisu uvijek bili impresionirani autoritetom središnje vlasti, već su raznim formalnim i neformalnim kanalima artikulirali svoje kritike i zahtjeve. S druge strane, sama središnja vlast itekako je "osluškiivala", odnosno u obzir uzimala raspoloženje Lastovaca, u neprekidnom balansiranju između nametanja vlastitog autoriteta i zadovoljenja lokalnih interesa.¹⁰³

Konkretnije govoreći, Antica spominje niz pitanja u vezi kojih su Lastovci - kako često naglašava, i "javno" i "privatno" - protestirali u Dubrovniku kasnih 20-ih i ranih 30-ih godina 17. stoljeća. Osim odredbe o izvozu vina na "istok", spominje slične žalbe (*querele, protesti*) vezane uz dubrovačko prisvajanje prihoda od novčanih kazni, nove odredbe o strancima na otoku ili carine na meso. Čini se da su neki od takvih pritisaka znali

Konačno, još jedan ugledni nezadovoljnik bio je Marin Čučević: ne samo da je bio među organizatorima skupljanja priloga po otoku, nego je zajedno s Kolendom Anticom u lipnju 1635. u Dubrovnik odnio molbu o izvozu vina koju je knez Sorgo odbio potpisati (za ove detalje o Čučeviću, vidjeti: *DL*, sv. 18, f. 82v, 25. 9. 1635; *LP*, sv. 16, f. 139v, pismo Senata lastovskom knezu Petru Miha Sorgu, 25. 6. 1635.).

¹⁰² Ovdje treba kratko spomenuti dvije odredbe dubrovačkih vlasti koje su svojevrsni epilog krize 1635. godine, a kojima se dodatno, na simboličkom planu, ograničavala autonomija otoka. Naime, u prosincu 1635., možda osjećajući da to mogu sebi dopustiti nakon intervencija sindika, dubrovački senatori odredili su da se prekroji zastava lastovske *Universitas*. Po odluci Senata na barjaku Zajednice trebalo je maknuti natpis *Universitatem Lagustae devotae Reipublicae Ragusinae*, naslikati lik sv. Vlaha i umjesto starog natpisa na bijelu traku staviti novi *Sanctus Blasius Protector reipublicae Ragusinae* (za ove odluke Senata, vidjeti *ACR*, f. 227r, 20. 11. 1635.; f. 232v, 5. 12. 1635.). Jednako tako, u prosincu 1636. Senat je zabranio Lastovu da se naziva općinom (*comune*) i naredio da se u službenim dokumentima naziva *universitas* (A. Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, 126; M. Lucianović, "Lastovo u sklopu Dubrovačke Republike", 272; za izvorni dokument vidjeti *DL*, sv. 19, f. 11 a tergo, pismo Senata od 18. studenoga, a registrirano 12. 9. 1636.).

¹⁰³ Činjenica da su podanici, iako često lišeni formalnih mehanizama utjecaja na stvaranje političke volje, ipak utjecali na politiku u predmodernim društvima primijećena je u brojnim studijama. Za sintetski europski pregled, vidjeti: *Resistance, Representation and Community*, ur. Peter Blickle, Oxford: Oxford University Press, 1997. Za mletački kontekst koji je najrelevantniji za Dubrovnik vidi: Ermanno Orlando, "Politica del diritto, amministrazione, giustizia. Venezia e la Dalmazia nel basso medioevo", u: *Venezia e Dalmazia*, ur. Uwe Israel i Oliver Jens Schmitt, Roma - Venezia: Viella, 2013., 9–61. Za lucidne uvide o mletačkom i općenito talijanskom kontekstu vidi također: Edward Muir, "The Sources of Civil Society in Italy", *The Journal of Interdisciplinary History* 29/3 (1999.), 379–406, osobito 392, 394, 399.

uroditu plodom, što pokazuje činjenica da je Senat 1635., nakon još jednog lastovskog poslanstva, ipak dopustio izvoz vina na "istok", iako uz ozbiljne ograde. Nezadovoljstvo otočana ponekad je rezultiralo ignoriranjem, pa čak i direktnim neposluhom spram lokalnoga kneza. Očiti primjeri su upućivanje poslanstva u vezi vina protiv kneževe volje ili skupljanje priloga po otoku mimo njegova znanja, a potom i unatoč njegovoj eksplicitnoj zabrani. S druge strane, činjenica da su dubrovačke vlasti itekako vodile računa o raspoloženju lokalne populacije jasno je vidljiva u pismima knezu Sorgu i uputi sindicima. Iz njih je očito da su odluke Senata trebale biti predstavljene otočanima u najboljem svjetlu, a knezu i sindicima gotovo se opsesivno ponavljalo da moraju ispitati raspoloženje stanovnika i o tome što prije informirati središnju vlast. Sve u svemu, iz mikrohistorijske perspektive slika neupitnog autoriteta dubrovačke vijećnice pokazuje se kao naivna simplifikacija.

Još jedna stvar koju Antičino pismo otkriva jest da je tijekom prve polovice 17. stoljeća svaka generacija Lastovaca imala svoj pokušaj svrgavanja dubrovačke vlasti. Tridesetak godina prije Antičina pokušaja odigrala se velika pobuna 1602.-1606., a manje od dvadeset godina nakon njegove zavjere dogodila se druga lastovska buna 1652. U svim tim pokušajima ključnu ulogu igrali su članovi obitelji Antica, a uz njih i pripadnici drugih, uglavnom *elitnih* lastovskih obitelji.¹⁰⁴ Iako možda nešto blaže, nezadovoljstvo na otoku nastavilo se i u kasnijem razdoblju: 1668. godine lastovski knez poslao je panično pismo u Dubrovnik upozoravajući da je otok na rubu pobune, a istrage dubrovačkih vlasti 1677. otkrile su da na Lastovu traje sukob dviju stranaka - pristalica i protivnika Dubrovnika. Drugim riječima, čini se da se može govoriti o kroničnom nezadovoljstvu koje se protezalo kroz nekoliko generacija, pretvorivši Lastovo u neuralgičnu točku barokne Republike.¹⁰⁵

Antičino urotničko pismo dragocjeno je i zato što predstavlja primjer dokumenta inače vrlo rijetkog u dubrovačkom kontekstu: molbe jednog podanika stranoj sili za pomoć pri rušenju dubrovačke vlasti. Jedini sličan primjer takvog "urotničkog žanra" su, naravno, Držićeva pisma firentinskom *establishmentu* 1566. O takvim zavjerama inače saznajemo samo iz šturih odluka Senata, nepouzdatih zapisa kroničara ili, u najboljem slučaju, namjerno nejasnih aluzija u diplomatskim pismima i uputama. U Antičinu pismu, kao i u Držićevim, imamo iznimnu priliku čuti glas samih nezadovoljnika odnosno zaviriti iza privida društvenog sklada, pomno održavanog u dubrovačkim dokumentima.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Za tezu o elitnom karakteru prve lastovske bune vidjeti: N. Vekarić, "Lastovski pobunjenici 1602. godine", 66–70.

¹⁰⁵ Za kneževo pismo 1668. godine vidi: R. Samardžić, *Borba Dubrovnika za opstanak*, 346–347. Za istrage 1677. godine, vidjeti: DAD, *Isprave i akti*, 17. stoljeće, sv. 16 br. 1650; *Isprave i akti*, 17. stoljeće, sv. 64 br. 2051/176.

¹⁰⁶ Za ideologiju društvene harmonije u Dubrovniku: Zdenka Janeković Römer, *The Frame of Freedom. The nobility of Dubrovnik between the Middle Ages and Humanism*, Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015., 38–40; Z. Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti*, 176–181; Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga Grada*. Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015., 13,

Ovaj tekst ponudio je analizu Antičina rijetko subverzivnog čina, dotaknuvši se pitanja o njegovim motivima, planu prevrata i reakciji Venecije. No postoji još jedno važno pitanje, vezano ne uz ono što Antica piše, nego uz ono što prešućuje. Naime, gotovo je nevjerojatno da u njegovu opsežnom pismu nema ni riječi o brojnim nezadovoljnicima na Lastovu ili barem o podršci njegove tradicionalno pobunjeničke obitelji. Prvi i najočitiji argument jednog zavjerenika je tvrdnja da ima podršku među lokalnim stanovništvom, a Antica o tome gromoglasno šuti. U ovom kontekstu kontrast s drugim dubrovačkim zavjerenikom, Držićem, ne može biti oštrij. Dok Držić neprekidno uvjerava firentinske vlasti u dubioznu tvrdnju da uživa podršku dubrovačkog puka, Antica, koji je definitivno mogao računati na značajan dio otočana, o tome nije napisao ni slova. Ta šutnja sigurno nije slučajna: Antica je znao za nezadovoljstvo na otoku, a povrh toga moralo mu je biti jasno da će politički iskusni čitači njegovog pisma uočiti da ta informacija u pismu nedostaje. Moguće objašnjenje jest da jednostavno nije želio riskirati da urotničko pismo padne u krive ruke i da zbog njegove inicijative stradaju drugi, prvenstveno članovi njegove obitelji. Činjenica da Antica spominje samo jednog suučesnika - i to Tarkvinija Comunea, mletačkog podanika koji je boravio u Rimu pa je stoga bio izvan dohvata dubrovačkih vlasti - na određeni način potvrđuje tu hipotezu.

No to što Antica ne spominje suučesnike ne znači da ih nije imao ili da nije računao da ih može regrutirati kasnije, nakon što dobije pozitivan odgovor Venecije. Sudeći po brojnim detaljima iz urotničkog pisma, najočitiji kandidat bio je više puta spominjani Pavao de Gratiis, novoizabrani biskup Stona. Iako nije jasno zašto bi netko koga su dubrovačke vlasti upravo uzdigne na biskupski položaj spletkario protiv njih, način na koji Antica piše o de Gratiisu je indikativan. Ne samo da ga spominje kao svog bliskog prijatelja nego uvelike računa na njegovu pomoć pri provođenju zavjere. Piše da će se zajedno s de Gratiisom vratiti u Republiku; da će na njegov poziv otići u Ston ispitati stanje obrana; da će se pod izlikom oprostaja od njega vratiti u Ston; da će ga pozvati na večeru u stonski kaštel gdje će servirati uspavljujuće vino (ovo posljednje, doduše, može značiti da ga je planirao otrovati, ali i da je računao na njegovu pomoć u tom delikatnom trenutku). Sve u svemu, angažman koji Antica planira za de Gratiisa takav je da je biskup morao biti ili jako naivan ili znati Antičine namjere, odnosno barem ih saznati u nekom trenutku. Naravno, sve to je čista spekulacija: na sličan način moglo bi se spekulirati i o uključenosti članova Antičine obitelji ili drugih Lastovaca u zavjeru.

Antičino pismo zanimljivo je i zato što se radi o dokumentu koji o dubrovačkoj vladavini progovara izrazito kritički, za razliku od apologetskog tona koji prevladava u golemoj većini drugih dokumenata. Iako je Antičina karakterizacija dubrovačkih vlastodržaca nedvojbeno tendenciozna, sigurno je ne treba ignorirati. Naime, kao što

148–150. Za pregled pobuna, urota i političkih protesta u Dubrovniku od 14. do 17. stoljeća, vidjeti: Lovro Kunčević, *Vrijeme harmonije. O razlozima društvene i političke stabilnosti Dubrovačke Republike*. Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2020., 17–29.

je očito iz gornjeg teksta, neke od Antičinih tvrdnji - poput marginalizacije njegove obitelji, spora oko izvoza vina ili odredbi o strancima na otoku - mogu se potvrditi u dokumentima. No, čak i mimo toga, njegov prikaz dubrovačke vladavine zanimljiv je imagološki i kulturološki. Taj prikaz sigurno nije daleko od onoga kako su i drugi Lastovci, prvenstveno pripadnici elitnih obitelji poraženih 1606., doista vidjeli dubrovačku vlast.

Prema Antičinu mišljenju, dubrovački su vlastodršci vjerolomni, lukavi i beskrupulozni, a njihov odnos prema Lastovu graniči s dijaboličnim. Više puta su, i prije i poslije 1606., prekršili obećanje o poštivanju lastovskih povlastica; otrovali su Paska Anticu, a njegova sina "spletkama" natjerali da postane svećenik; sustavno uništavaju autonomiju i bogatstvo otoka, a spremni su Lastovce doslovce istrijebiti ako se ukaže prilika, kao što pokazuje Antičina tvrdnja da su im 1627. odbili pomoći iako se "na otoku umiralo od gladi". U usporedbi s portretom dubrovačkih vlastodržaca u Držićevim urotničkim pismima, Antičin je manje razrađen, ali i (pak) manje karikaturalan. Slično Antici, Držić također kritički progovara o politici vlastele - poput zanemarivanja diplomacije s kršćanskim silama, uništavanja mornarice ili zapuštanja fortifikacija - da bi tako ilustrirao i potkrijepio prilično neuobičajenu sliku dubrovačke elite. Prema Držićevu mišljenju, Republikom vlada šačica "monstruma" ili "nakaza" koja svojom ohološću, kukavičlukom i nesposobnošću vodi državu u propast, a puk čeka najmanju prigodu da se pobuni i makne ih s vlasti. U manje dorađenoj i manje dramatičnoj Antičinoj karakterizaciji, dubrovački vlastodršci nisu ni nekompetentni ni kukavice, a niti je njihova vlast nesigurna. U zapravo mračnijem portretu, radi se o duboko nemoralnoj, spletkarskoj i ciničnoj eliti, spremnoj na sve da bi uništila slobodu Lastova kojem stoga očajnički treba zaštita Venecije.

Na samom kraju, treba spomenuti da Antičino pismo otvara jednu dilemu dobro poznatu iz držićologije. Radi se o pitanju odnosa urotničkog pisma spram cjeline Antičina života i djela (pretpostavivši, naravno, njegovo autorstvo *Jerka Škripala*, a možda i drugih komedija). Situacija je drugačija od one u Držićevu slučaju jer Držić svoje hiperkritično viđenje dubrovačke vlasti izlaže na kraju života, dok Antica to čini u mladosti. Ipak, osnovni je problem isti: jesu li stavovi koje Antica iznosi u urotničkom pismu njegova duboka uvjerenja koja je zadržao čitav život ili se radi samo o mladenačkoj epizodi koju ne treba shvaćati previše ozbiljno? Mogu li se stavovi iz urotničkog pisma naslutiti u *Jerku Škripalu* i jesu li koristan ključ za čitanje tog teksta? Može li otkriće Antičine urotničke proze pridonijeti da mu se sa sigurnošću atribuiraju ta komedija ili čak neke druge?¹⁰⁷ Ostavljajući ta pitanja pozvanijima, ovdje se može konstatirati očito. S obzirom na krajnje negativnu sliku vlastele u njegovu urotničkom pismu, ne bi bilo iznenađujuće

¹⁰⁷ Za analognu dvojbu u držićologiji, vidjeti: Lovro Kunčević, "Urota", u: *Leksikon Marina Držića*, <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/urota/>, pristupljeno 22. 6. 2022.

da Antica doista jest autor *Jerka Škripala*, komedije koju karakterizira upravo izrazito negativan, na trenutke i groteskan portret njezina protagonista vlastelina.¹⁰⁸

Sve u svemu, tekstovi poput Antičina predstavljaju dragocjene pukotine u stoljećima njegovanom diskursu o društvenoj harmoniji Dubrovnik i mudrom vladanju vlastele. Kao i Držićeva urotnička pisma, Antičin tekst omogućuje da se nasluti jedan drugačiji Dubrovnik, s onu stranu vlasteoske ideologije. Taj drugačiji Dubrovnik pokazuje se ne samo zato što ovakvi subverzivni dokumenti kritički ukazuju na realne probleme u politici, društvu ili gospodarstvu, daleko manje vidljive u drugim dokumentima, nego i zato što omogućuju rekonstrukciju odnosa podanika prema vlasteli, odnosno što otkrivaju - unatoč svoj tendencioznosti - sliku koju su "obični" Dubrovčani imali o svojim vladarima. Nažalost, s obzirom na to da urotnička pisma nisu tip dokumenta koji često nastaje, lako se pronalazi ili sustavno čuva, vjerojatno nikad nećemo imati ozbiljan i cjelovit uvid u ovaj alternativni Dubrovnik. Ipak, intrigantna je misao da rasuta po europskim arhivima leži jedna skrivena povijest Republike.

Appendix: dokumenti

Potkraj svog pisma, koje je iz Rima 21. travnja 1635. uputio mletačkom Senatu, ambasador A. Contarini osvrće se na Antičin posjet i njegovo pismo. Contarinijevo pismo nalazi se na signaturi: ASV, *Senato, Dispacci, Dispacci degli ambasciatori e residenti, Roma*, filza 111, no. 487 fin 489 prima, f. 159r-162v. Na f. 161r-162r sljedeća je referenca na Anticu:

[161r] *Un tale Gio. Luca Antizza di Lagosta, suddito de' Ragusei, che si trova stando etiam à questa corte, è venuto à vedermi, e darmi l'aggiunta scrittura di sua mano, con le asserzioni più efficaci della sua devotione verso la Republica, delle quali come l'ho ringratiato, à fine di mantenerlo in buona dispositione per ogni occorenza; così, quanto alla scrittura, li ho considerato che questi non sono tempi di mover humori in quelle parti, della maniera massima che egli va proponendo. Non ho però manco voluto ricusarla perche mi pare che quella parte dove rappresenta [161v] l'inosservanza delle cose promesse da Ragusei à Lagostani nella pace che fu fatta sotto la mediatione de' Turchi possa mirabilmente servire à Constantinopoli per levare il credito à medesimi Ragusei negli altri maneggi; mentre apparisce che così di diretto habbiano violato le leggi ed i patti con i loro medesimi sudditi, e senza riguardo o rispetto alcuno alla mediatione della Porta nella pace predetta.*

Per il resto, se paresse à V. Serenità di far introdur questo giovane, avanzato già ne' studij, in qualche collegio, ò di Padova ò di altrove, ò pure restando [162r] qui di permetterli qualche commodo di pensione, ò di beneficij che vaccassero nello stato, per tener ben disposta nella sua persona, tutta la sua casa, quando però tale sia di seguito, e di aderenza in Lagosta,

¹⁰⁸ Za prikaz protagonista komedije, vidjeti: A. Blasina, *Hrvatska komedija 17. stoljeća*, 17–18; Frano Čale, "'Jerko Škripalo', komedija o čovjeku nahvao", *Forum* 3 (1980.), 318–319, 322.

com'egli rappresenta nella sua medesima scrittura; resta rimesso alla pubblica infallibile prudenza; e ne aspettarò ordine.

Nakon Contarinijeva pisma priloženo je pismo Ivana Luke Antice, na f. 163r-172r. Ovdje je objavljeno uz manja osuvremenjivanja jezika i interpunkcije zbog razumljivosti.

[163r] *Illustrissimo et eccellentissimo signore mio patrone colendissimo,*

Gio. Luca Antizza Lagostano devotissimo oratore dell'Eccellenza Vostra humilissimamente gl'espone et alla patria libertà sempre dal serenissimo Senato Veneto difesa prottentione chiede.

Nel tempo che sedeva nella sedia di Pietro Clemente l'ottavo e governava l'inclito stato Veneto il serenissimo Donato prencipe di gloriosa memoria, li signori Ragusei procurorno di opprimere la libertà dell'isola di Lagosta sin à quel tempo sotto la prottentione di quelli visuta libera e felice. Onde risentitosi di ciò Pasquale Antizza, zio carnale dell'oratore, e Luxia suo fratello con alcuni altri dell'istessa famiglia, ricorsero unitamente dal Serenissimo Senato, supplicando aiuto da quello, quale vedendo che contro ogni ragione et humana, e civile, s'opprimeva la libertà di quella gente, e cognoscendo che per eminente grado al quale Iddio l'ha inalzato e lo sostiene, era ubligato non solo diffendere le ragioni, ma molto più la libertà di coloro, che imploravano il suo aiuto. Onde concesse à Pasquale et à suoi tutto quello che addimandavano; furono dati huomini, armi, danari et tutto cio che per quella espeditione si desiderava. S'occupò l'isola e suo forte castello 163v furno sciacati i Ragusei, i quali vedendo mal parata la cosa ricorsero, al solito, dal Turco, e ne fecero parte al pontefice. Questo li rispose che non poteva servirli in cosa alcuna, quello offerì trattare l'accordo; onde doppo varij accidenti fù resa di nuovo l'isola, con alcuni capitoli, fra quali, secondo mi hanno riferito i miei maggiori, sono questi dua:

Il primo che li signori di Ragusa non molestassero ne nella vita, ne nella robba Pasquale ne altri della sua famiglia ne aderenza.

Il secondo che non facessero novità alcuna nell'isola ma la mantenessero nelle sue antiche leggi e consuetudini e gl'osservassero tutti i loro privilegij, non imponendoli gabella, datio ò altro.

All'incontro li signori Ragusei s'obligorno di mantenere sudetti capitoli; i quali contravenendo in qualsivoglia tempo si contentavano di perdere la città di Stagno, Punta, Melleda e Lagosta. Questi capitoli furno conclusi à Lagosta dal Generale del mare e duodeci senatori di Ragusa percio con plenipotenza mandati. Si come Vostra Eccellenza di tutto sarà informata e si pol vedere nell'archivio veneto dove sono trasferiti i capitoli con tutte le leggi e privilegij di Lagosta.

[164r] *Hora doppo questo non passorno anni che sotto varij pretesti fù butato à tera il castello, fingendo acio essere contenti i Lagostani, sebene alcuni si contentorno più presto della rovina del castello che di pagare trenta huomini che à guardia di quello destinavano i Ragusei; l'uno e l'altro cosa nuova.*

Doppo non molto fecero avelenare Pasquale Antizza si come à tutta Venetia è noto per essere successo il caso in quella inclita città.

Doppo questo con alcuni belli stratagemmi fecero ritornare don Colenda figlio di Pasquale da Venetia dove all'hora s'allevava alle spese pubbliche, e venuto fù messo prigionero, e tenuto alcun tempo, fù rilasciato con ordine che non ritornasse più nel stato Veneto, onde contro suo volere (si come lui stesso più volte mi ha riferito) lo fecero fare prete.

Doppo questo hanno tentato più volte di mettere una gabella benché palliata; ma perché vedevano che sempre s'opponeva o Antonio Antizza padre dell'oratore, o Giovanni Antonio, figlio di Pasquale, o altri di stessa famiglia; fù dato ordine al governatore di quell'isola che quelli di casa Antizza [164v] imparticolare Antonio ne Giovanni Antonio non fossero più fatti ne camerlenghi, ne providitori di quella isola, ne d'altra carica provisti, che potessero maneggiare le cose pubbliche.

Doppo questo cominciarono attribuire le pene all'erario di Ragusa, e levarle dal comune di Lagosta, contro le leggi e consuetudini di Lagosta. Il che fra l'altre fù fatto nella persona di Marino Antizza fratello dell'oratore, mentre lo fecero pagare scudi cento, i quali furono applicate à certa fabbrica che si faceva à Ragusa; benché di ciò fossero fatte in publico querele, et in privato molte proteste.

Doppo questo li hanno cominciato far pigliare grani guasti, che avanzano nelli granarj di Ragusa, benché in prima capitulatione sudetta mai fosse fatto; e quelli grani non si conservano per commodo dell'isola di Lagosta, si come si è visto nell'anno 1627, quando andorno i Lagostani supplicare che li sovenissero di grano perché nell'isola si moriva di fame; e non solo non li fù concesso ne dato ma proibito che non lo pigliassero nel stato ma si provedessero altrove. E poi l'anno seguente li mandorno 150 stara di grano [165r] fracido faciendoglielo pagare à prezzo dell'anno passato che fù tanto carestoso, cosa non meno contro li patti, e leggi, che contro ogni ragione fatta.

Doppo questo li hanno derogato ad'una legge che proibiva l'habitare forastieri in quella isola e possedere beni stabili per forastieri (intendeva anche di Ragusa e dello stato suo) benché di ciò fossero fatte nel senato di Ragusa publiche querele.

Doppo questo li hanno messo sopra la carne una gabella benché in un certo modo palliata; ma come si sia nuova mai prima stata, et contro le leggi e patti, consuetudini fatta. La vendono pubblicamente à Ragusa si come l'altre dello stato. Di questo pure sono state fatte publiche querele e private proteste; ne altro si è potuto ottenere solo questa risposta che non è ragionevole che le carni che vengono dallo stato di Ragusa à Lagosta non paghino gabella poiché quelle verebbono à Ragusa dove pagarebbono, onde non è giusto che con sovenire l'isola la Republica di Ragusa patisca danno. Al che li fosse risposto che prima anco venivano le carni dallo stato e non pagavano; che non venivano dallo stato loro ma solamente passavano [165v] poiché il stato non ne havea perse; che se loro per solo passo che si faceva sopra lo stato loro volevano gabella, s'havrebbero con giusta

ragione preteso anco li Signori Venetiani; e che loro non si curavano che venissero le carni da lo stato, purché queste gabelle non si vendessero ma che desideravano che tutte le carni fossero condotte à Ragusa acio la città avesse e comodo, e l'utile.

Con tutto cio nulla si rimediò solo fù preso per ispediente che uno de Lagostani facesse il macello e conducesse le carni dallo stato Veneto; al che fù provisto poiche questo tale hebbe prohibitione minaciosa dal Rettore dell'isola che non la conducesse più d'altrove che da stato Raguseo. Al fine vengo alcuni forastieri acio apostata chiamati ne questi potetero fare altro, poiche le carni loro non si potevano vendere se non à prezzo di quelle con la gabella in oltre chi le pigliava era strapazzato e mortificato.

Doppo questo hanno fatto un decreto che i Lagostani non possono vendere i vini nello stato di Ragusa, ne condurli per Levante, ne venderli à coloro che per Levante li portano; al che, contravenendo, pagassero tre libre per barile. Dal che ne nasce che vendendoli à qualsivoglia [166r] forastiere benche li conduca per Ponente li fanno pagare dette tre libre, dicendo che habbia fatto finta il forastiere condurli per Ponente; ma che in fatti li habbia condotti per Levante; di questo sono più di sei anni che fanno querele, proteste in privato, chiedono giustizia, ne mai altro hanno potuto ottenere che non poter vendere i vini, e vendendoli pagare.

Ultimamente li hanno prohibito che non possino comprare li grani se non da loro, et à prezzo che vogliono loro, poiche ne hanno abbondanza, e la comprano à sedici gazzete, e lo vendono 30 la misura.

Lascio nuove sorti di pregiuditij et molte altre novità et derogationi alle leggi per non essere à me noti, si perche manco dalla patria gia sei anni, si perche ne ogni cosa mi si scrive, ne mi fù detto.

Hora s'endo venuto qui il vescovo eletto di Stagno, amico caro di don Colenda Antizza mi riferi da parte sua che il mio padre havea havuto un ordine à bocca dal Consiglio Minore di Ragusa, che non mi provedesse più cosa alcuna ma che desse ordine che subito fossi ritornato nella patria, e che signor Girolamo Resti [166v] li havea detto che signor Pietro Benessa et Antonio Diodati, arciprete di San Girolamo, haveano ordine che facessero si che io ritornassi nella patria et che non restassi in modo alcuno in questa corte; che però don Colenda mi persuadeva à ritornare per sodisfatione comune. Il tutto mi si conferma ben fatti poiche havuto l'ordine questo settembre di ritornare, mai più ho havuto ne provigione alcuna ne pure una lettera, e qui non ho potuto prima spuntare il canonicato di Santo Girolamo s'endomi stati e Benessa e l'arciprete contrarissimi.

Onde, benché molto tempo è che io habbia machinato il pensiero che sono hora per espore à Vostra Eccellenza, hora si per neccessità come commodità ottima neccessitato lo dimostro poiche sono risoluto più presto, o vagando caminar il mondo, o servendo morir glorioso, che menar in una honorata prigione i giorni miei; si come fa hora il don Colenda quale par la humanità del senato Veneto poteva sperare grandi et honorevole dignità, e prima

di supplicare Vostra Eccellenza che si degni abbracciare al cuore il negotio e rappresentarlo al Serenissimo Senato acio di non pigli la prottione dell'isola di Lagosta, di casa Antizza, et imparticolare di me, che me le esibisco servo fedelissimo et cio [167r] per l'infrascritte ragioni

Prima perche richiede la grandezza di quel senato serenissimo di agiuttare e proteggere tutti coloro che ricorono à quello tanto più quelli de quali s'opprime la libertà, per essere quel Serenissima Reppublica unico asilo della libertà humana.

Seconda perche deve quel Senato farsi mantenere le promesse con publici giuramenti fatteli, almeno per fede publica et conservatione della giustitia.

Terza perche deve il Senato pigliare quello che per la sentenza dell'istessi Ragusei fatta nelle capitulationi li si deve, cioe contravenendo à quelli di perdere Stagno, Punta, Melleda e Lagosta.

Quarta perche levato Stagno, Punta, Melleda e Lagosta i Ragusei non solo non haverebbono con che pagare il tributo poiche quasi tutto lo cavano dalle saline di Stagno; ma ne anco haverebbono da vivere poiche i particolari perderiano l'entrate loro che per lo più sono nella Punta.

Quinta perche la Republica di Venetia haverebbe pieno intento di levare la scala di Ragusa, la dogana et quanto c'è; poiche facendo scala à Stagno con solita dogana [167v] con libertà di condurre mercantia dovunque piacesse à mercanti; non solo la scala di Ragusa si voltaria à Stagno ma tutto Levante in concorreria; e cosi saria sodisfatto ogniuno.

L'ultima che si potria o pigliare anco la città di Ragusa o farsela tributaria; poiche sariano necessitati i Ragusei all'hora fare tutto quello che il Serenissimo Senato Veneto vorebbe.

Finalmente il Serenissimo Senato Veneto haverebbe chiare ragioni per se pigliando cio che per propria sententia i Ragusei li hanno attribuito, onde nessuno de precipi si moverebbe in loro aiuto; tanto più che hora tutti à gara studiano d'essere amici della Republica serenissima di Venetia.

Ma perche tutto il negotio sta in pigliare Stagno, poiche Punta, Melleda e Lagosta, per essere luochi apposti si pigliano senza scommodo alcuno. Onde io ho stabilito tenere l'infrascritto modo di ocupare Stagno piccolo e grande.

Qui si trova, come dissi, vescovo eletto di Stagno, mio grandissimo amico; ho determinato andare con lui à Ragusa e li informarsi dello stato presente di quella città; poi transferrirsi à Stagno dove sarò invitato dal vescovo, et ivi trattenendomi qualche giorno in considerare il sito del luoco, il governo, le monitioni, [168r] le provigioni d'armi, et tutto cio che occorerà, di poi visto e considerato ogni cosa, transferirmi à Lagosta, come per visitare i parenti; di la verso li 15 agosto con occasione di andare à Sabioncello alla festa dell'Assunta, fermarsi qualche dì à Curzola, et ivi restar con signor conte di quella città del modo che si ha da tenere quale appresso puoco potrà essere tale.

A Stagno grande che è luoco forte non vi stano altro che sei o otto soldati al più, e questi per la pestilenza dell'aria cagionata dalle paludi delle saline, nel tempo del'estate amalati;

vi sono dua nobili per governatori hora per ordinario più vili et sgratiati, mandati per forza, poiche tutti sfugno quel luoco per l'istessa cagione dell'aria. Dentro vi è pochissima provigione di monitione, et molto meno di vettovaglie.

A Stagno piccolo che è puoco discosto, non stano altri soldati che quelli che habitano, e non vi sono provigioni di guerra altro che alcuni pezzi d'artiglieria, senza però bombardieri o altro, in somma hora tutto quasi in abbandono, si come ho cavato dal discorso del sudetto vescovo.

Hora io ho pensato, abboccato che mi sono et restato [168v] in appuntamento con il signor conte di Corzola, ò altri che si trovano li, ritornare à Lagosta, et li spargere voce che sono per ritornare di nuovo à Roma, che però me ne vado à Ragusa, e con questa occasione, con specie di licentiararmi dall'amico vescovo di Stagno, trattenermi seco in spassi e piaceri sino la vigilia dell'appuntato giorno, nella qual sera invitare nell'istesso castello à cena il vescovo e capitani, e bere con loro a tutta passata vino alloppiato et darne anco alli soldati quelli puochi; doppo cena addormentato ogni uno nel profondo; inchiodate quelle puoche artiglierie spettare l'armata conchiusa del luoco, l'hora e numero, la quale ò con scalate ò per porte apperte occuperà il luoco.

O pure viste prima e considerate tutte le cose di Stagno una matina per assalto à bandiere spiegate pigliarlo poiche non vi saria chi lo defendesse.

O finalmente metterli un breve assediato; poiche non solo per la timidità di quelle genti, ma per la penuria del vivere et desperatione di soccorso, poiche i Ragusei non havrebbero modo soccorerli come si sa; ne nissuno de prencipi andrebbe à loro aiuto per le ragioni sudette, si renderiano subito.

[169r] *O finalmente andare adesso à dritturra à Venetia, et si come fece buona memoria di Pasquale, pigliate l'armi, andare alla libera, alla occupatione di detti luoghi; mentre hora non solo vi concorono le ragioni e requisitioni che concorsero nel fatto di Pasquale ma molto maggiori poiche se all'hora si fè per liberta, hora si fa l'istesso; se all'hora concorevano spiriti grandi di Pasquale, hora concorono molto maggiori di Giovanni Luca, poiche Pasquale l'isola di Lagosta sola desiderava occupare; Stagno, Punta, Melleda e Lagosta Gio. Luca; all'hora si trattava d'una causa estrinsicha al Senato Veneto, hora propria; all'hora senza speranza di guadagno alcuno, con certezza di spesa, hora con sicurezza di utile, con spesa alcuna o molto pocca; all'hora si piglio l'assunto mentre Ragusei haveano qualche forza maritima, e modo d'opporsi, che hora non si pigliarà, mentre non hanno cosa alcuna; all'hora per diffendere altri, hora per diffendere l'istessi et per vendicarsi.*

Il tutto si lascia reggere e fare alla somma prudenza dell'Eccellenza Vostra, la quale saprà trovare migliori espedienti di quelli che propone l'oratore [169v] il quale si pone sotto la prottentione del Serenissimo Senato Veneto e dell'Eccellenza Vostra supplicando humilissimamente che si degnino provvedere all'indemnità della patria sua e libertà propria mentre si esibisce seguire tutti li consigli loro, et abbracciare benche ardui comandamenti.

Quello che si deve fare

seguito il fatto di Stagno, l'istessa giornata si deve mandare una galera, o due, à Lagosta e pigliare il possesso di quella isola; facendo prigionie il conte, per assicurare coloro che vi fossero à Ragusa di Lagostani et imparticolare don Colenda, figlio di Pasquale quale hora vi habbita; l'istesso si pol fare dell'isola di Melleda con due sole barche armate; facendo pena la forcha à tutti isolani che non si devono muovere per nisun luoco sotto preteso alcuno, e movendosi impicarli de'fatto, e confiscarli i beni senza risguardo alcuno.

Fatto questo lasciata una barcha armata per guardia de luochi, condurre prigionie il conte di Lagosta e mandarlo à Curzola ò mandarli à Zara; et menare 12 Lagostani dei più vecchi à Curzola; et ivi in presenza del signor Conte e monisgnor vescovo di quella città essaminarli sopra [170r] l'infrascritti capitoli avertendoli che debbiano dire la verità sotto pene rigorosissime:

1. Che si ricordano della restitutione di Lagosta à Ragusei fatta e con che conditioni e patti fù restituita

2. Chi fosse l'autore della demolitione del castello, sotto che pretesto fosse buttato, chi aconsenti che si buttasse, perche si contentorno

3. Se Antonio Antizza ò Giovanni Antonio, figlio di Pasquale, possono essere camerlenghi o havere altra publica carica, e perche non possono essere, ne havere

4. Se sono mantenuti in tutti loro privilegij e usanze o consuetudini, nell'ellegere gl'officiali et in effetto di quel ellegere d'altri

5. Se è vero che le pene pecuniarie nella quali sono condanati i Lagostani, sono attribuite al Comune di Ragusa e se prima delle capitulationi è stata tale usanza

6. Se è vero che gl'è stato derogato ad'una legge che non voleva che i forastieri potessero habbitare in quell'isola, ne tam poco possedere beni stabili, che di ne habbino fatto publiche querele nel senato di Ragusa

7. Se è vero che li è prohibito menare e vendere [170v] vini per levante, e vendendoli e mendoli cosa perdono o pagano, et se è legge antica o nuova; quanto tempo che litigano per questo, e che risposta hanno havuto in tanto tempo

8. Se è vero che li hanno messo una gabella sopra la carne; et in che modo l'hanno messa, se di ciò ne hanno fatto querele, se sia stata mai prima questa gabella

9. Se è vero che i Ragusei li fanno et hanno fatto pigliare grani guasti per forza e pagarli à modo loro et se prima della capitulatione sia stata tal usanza

10. Se li fanno condurre i salumi à Ragusa, cioe 3 parte per uso della città; e se prima fù tal patto

11. Se l'è stata fatta prohibitione di pigliare grani altrove che à Ragusa e se prima hano havuto tal prohibitione e se di cio se siano querelati

12. *Se sanno qualche altra novità, impositione, derogatione alle leggi, usanze, consuetudini, patti o altro.*

Questo processo si dovrebbe fare minutamente per poter dimostrare authenticamente à chiunque per Ragusei si volesse muovere, che loro non hanno mantenuto quello che hanno promesso; et che à cio da se si sono condanati.

[171r] *Nell'istesso tempo si deve mandare huomini ben armati à sufficienza ad occupare tutta la Punta, pigliando tutti nobili che si troverano, e facendo pena la forcha ad ogniuno che non si muova da proprie case; ma in pace e quiete attenda*

Et se l'occasione lo porgesse, et si stimasse bene, subito presidiato mediocrementemente Stagno, e fortificatolo, andare ad occupare l'altri luochi circonvicini; il che sarebbe facilissimo per essere tutti aperti; con metter anco assedio improvviso alla città di Ragusa.

*Quello che si desidera
sucedendo felicemente il negotio*

Si desidera premieramente che l'isola di Lagosta sia mantenuta con le sua antiche leggi, usanze, consuetudini, et habbia proprio conte quale sia un nobile Venetiano, e che sotto la sua giurisdictione sia Melleda, e che quanto all'ecclesiastico sia sotto il vescovo di Stagno, non pigliandosi Ragusi, et che le cose sua possa vendere dovunque li piace senza gabelle di sorte alcuna benché li menasse à Venetia; si anco fare provigione di tutte le cose dovunque li piace, eccetto il sale quale debbia pigliare [171v] alle saline di Stagno, e li si debbia dare del bianco à prezzo corente nel resto del stato Veneto; che i Lagostani non possono essere condanati in galera ne servire in quelle; ne tam poco alle saline di Stagno, ne altrove, ma vivere con quella libertà et indemnita con quale hanno visuto sin hora. Et di tutto questo si debbia fare un privilegio in stampa amplissimo.

Secondo che alle spese di coloro che consentirono alla demolitione del castello, et delli heredi loro, si debbia rifabricare un altro simile; et che la Republica Serenissima di Venetia concorra di munirlo d'armi et artiglierie; et che il conte sia ubbligato dormire dentro con la metta della guardia che oggi di dorme alla torre.

Che i beni di Antonio Antizza in qualsivoglia modo alienati in pregiuditio di Giovanni Luca Antizza suo figliolo si debbano fare restituire pienamente e fare di quelle padrone assoluto in morte et in vita.

Che la Reppublica di Venetia debbia dare all'oratore dell'entrate di Stagno 3 milla ducati e farlo assoluto padrone dell'isola di Cusca, si delle peschiere come della terra; e che, venendo ad essere habitata detta isoletta godano [172r] gl'isolani tutti quelli privilegij che godono quelli di Lagosta; ma non possino essere giustitiati d'altri che da Giovanni Luca l'oratore e suoi legitimi heredi.

Che subito preso Stagno con detti luoghi li si deve dare qualche somma di danari per potere accomodare detta isoletta, et altre cose sue per potere con maggior commodità poi impiegarsi nei servigij della Republica.

Che signor Tarquinio Comune dottore insigne, et homo di gran maneggio si debbia provvedere d'uno de principali carichi che sole dare la Republica à suoi devoti et secondo li suoi meriti et fedele servitù provigionare e promovere alli maggiori; et il suo figliolo si debbia allevare alle spese publiche nel seminario di Santo Marco, o nello studio di Padova e di poi sia provisto di carichi convenienti alle sue virtù e meriti del padre e cio per essere stato partecipe et consigliere di questo tutto negotio.

Tutto il resto del beneficiare si detto signor Tarquinio come l'oratore si rimette nella liberalissima mano del serenissimo prencipe e senato Veneto.

U pismu ambasadoru Contariniju u Rim, poslanom 28. travnja 1635., mletački Senat kratko se osvrnuo na njegove vijesti o Antici. To pismo Senata sačuvano je na sljedećoj signaturi: ASV, *Senato, Deliberazioni, Roma ordinaria*, registri 36, a referenca na Anticu nalazi se na f. 30r: *Rispondeste bene à quell'Antizza da Lagosta sopra quelle sue calde intentioni contro Ragusei et nello stesso modo havrete à fare, se piu v'occorresse, e quanto à lui lo andarete trattenendo con parole generali d'affetto, e di nostra buona volontà.*

THE CONSPIRACY OF GIANLUCA ANTICA AGAINST THE RAGUSAN REPUBLIC IN 1635

LOVRO KUNČEVIĆ

Summary

The article analyses the letter written by the inhabitant of the island of Lastovo, an educated jurist Gianluca Antica, to the Venetian ambassador in Rome in the spring of 1635. In this extensive document, recently found in the State Archive of Venice, Antica explicates his plan to replace the Ragusan rule over Pelješac, Mljet, and Lastovo with that of Venice. He claims that the Ragusans have failed to fulfil the obligations they had undertaken in 1606, when the last rebellion of Lastovo ended with a compromise. Antica extensively describes the various breaches of traditional privileges and violences committed by the Ragusan government against the inhabitants of his island, and, especially, against his own family, which had played a key role in the past rebellion. Moreover, he offers a relatively detailed plan of action, suggesting several ways in which Venice could occupy these key Ragusan territories, also offering his assistance. Finally, Antica outlines the future status of his island under Venetian rule, trying to ensure its broad autonomy and economic privileges. His articulate and highly critical assessment of Ragusan rule offers a precious insight into the political microhistory of the Ragusan Republic, especially into numerous tensions between the peripheral and autonomous Lastovo and the central government in Ragusa itself. At the end of the article follows the transcription of Antica's letter together with excerpts of other Venetian documents regarding his attempted conspiracy against the Ragusan Republic.

